

ZORUNLULUK HALİ

Necessity

Ayvaz CEBRE*

ÖZET

Bilindiği üzere Türk hukukunda 765 sayılı Türk Ceza Kanunu döneminde neredeyse tüm yazarlarca hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilen zorunluluk halinin 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'ndaki düzenlenişi nedeniyle, bu kurumun hukuki niteliğini tespit konusunda teoride farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Burada hemen şunu belirtelim ki; zorunluluk hali birkaç istisna dışında mukayeseli hukukta da kabul edilen bir ceza hukuku kurumudur. Ancak zorunluluk halinin hukuki esası ve suçun unsurlarına etkisi konusunda fikir birliği bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle zorunluluk halinin suçun kusurluluk ve hukuka aykırılık unsurları ile olan ilişkisi hususunda hem Türk hukukunda hem de mukayeseli hukukta farklı görüşler ileri sürülmüştür. Anlatılan nedenlerle, 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu'nda da düzenlenen zorunluluk halinin hukuki esasının ve niteliğinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu çalışmayı yapma ihtiyacı duyduk. Çalışmamızda öncelikle zorunluluk halinin hukuki esasını açıklayan görüşleri inceledik. İlerleyen bölümlerde ise; zorunluluk halinin suçun unsurlarına etkisine ilişkin görüşleri yansıtarak kendi görüşümüzü de gerekçeleriyle açıklamaya çalıştık. Çalışmamızın kapsamı nedeniyle ayrıntıya girmemekle birlikte zorunluluk halinin koşullarını özellikle 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu bağlamında inceledik. Son bölümde ise; zorunluluk haline ilişkin vurgulanması gerektiğini düşündüğümüz diğer bazı konulara değinerek zorunluluk halinin benzer kurumlarla karşılaştırmasını yaptık.

Anahtar Kelimeler: Zorunluluk Hali, Hukuka Aykırılık, Hukuka Uygunluk Nedenleri, Kusur, Suçun Unsurları, Ceza Sorumluluğu

ABSTRACT

The state of necessity was accepted as a legal conformity condition during the life of abolished Turkish Criminal Code principally. Various theoretic ideas have been occurred in the determination of legal qualification of institution of "necessity" in the new 5237 numbered Turkish Criminal Code. It must be emphasized that the state of

---

* Turhal Hakimi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doktora Öğrencisi
ayvazcebre@mynet.com

necessity is a criminal code institution which is accepted in the comparative law with certain exceptions. However, it is unexceptionable that there is no possibility of a consensus in the matter of the legal gist of the necessity and its influence to elements of offence. Especially, various ideas have been put forward about the relationship between necessity, negligence and state of contradiction to law in the Turkish and comparative law. Due to given reasons, main purpose of this legal writing is to make the legal gist and qualification of the state of necessity, arranged by the Turkish Criminal Code more comprehensible. Before all else, we have examined the ideas on the legal gist of the necessity. Secondly, we have tried to explain our ideas in the light of accepted views concerning the influence of necessity on the elements of offence. Thanks to scope of our writing, we haven't deeply studied the conditions of the necessity in the context of the 5237 numbered Turkish Criminal Code. Finally, we have compared the state of necessity with the similar institutions touching also upon the several aspect which we consider significant.

Key Words: Necessity, Contrary to Law, Legal Conformity Conditions, Negligence, Elements of Offence, Criminal Liability.

***

GİRİŞ

Doktrinde bu kurumun hangi terimle ifade edileceği noktasında bir görüş birliği söz konusu değildir. Biz 5237 sayılı TCK'nın söz konusu kurumu düzenleyen 25. maddesinden esinlenerek "zorunluluk hali" terimini kullanacağız. Doktrinde zorunluluk hali yerine "mecburiyet hali"¹, "ızdırır hali"², "zorunluluk durumu"³, "zaruret hali"⁴ ve "zorda kalma"⁵ terimlerini kullanan yazarlar bulunmaktadır.⁶

Doktrinde zorunluluk hali genel olarak şu şekilde tanımlanmaktadır; "Zorunluluk hali; yalnızca üçüncü bir kişinin hukuksal yararlarının ihlal edilmesi suretiyle savuşturulabilen, hukuksal yararlar bakımından halen mevcut olan bir tehlike durumudur".⁷

Zorunluluk hali konusunda monografik eseri bulunan Nevzat Toroslu mukayeseli hukuk ve Türk hukukundaki tanımları değerlendirdikten sonra şu tanımlı yapmıştır: "Zaruret hali, tehlikeye katlanmak hususunda

¹ Tahir Taner, *Ceza Hukuku Umumi Kısım*, 3. Bası, İstanbul 1953, s. 399.

² Sulhi Dönmezer/ Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, Cilt 2, 11. Bası, Beta Yayınları Ocak 1997 İstanbul

³ Zeynel T. Kangal, *Ceza Hukukunda Zorunluluk Durumu*, Seçkin Yayınları, Ankara 2010.

⁴ Nevzat Toroslu, *Ceza Hukukunda Zaruret Hali*, Sevinç Matbaası, Ankara 1968.

⁵ Nur CENTEL/ Hamide Zafer/ Özlem ÇAKMUT, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 3. Bası, Beta Basımevi, Ekim 2005, İstanbul.

⁶ Kangal, s. 29.

⁷ Kangal, s. 30.

hukuki mükellefiyeti olmayan bir kimsenin, bilerek sebebiyet vermediği ve kendisinin yahut başkasının şahsına müteveccih ağır ve muhakkak bir tehlikeyi, ancak kanunun suç olarak öngördüğü ve tehlike ile mütenasip bir fiil ile bertaraf etmesi halidir”⁸.

Bu konuda monografik eseri bulunan bir diğer yazar Zeynel T. Kangal ise zorunluluk halini 5237 sayılı TCK’nın düzenlemesini de dikkate alarak şu şekilde tanımlamaktadır: “ Zorunluluk durumu; kişinin kendisine veya üçüncü bir kişiye ait hukuksal bir yararı tehdit eden halen mevcut ve başka türlü savuşturulamayan ağır bir tehlikeyi, bu tehlikeye bilerek neden olmadığı veya hukuksal katlanma yükümlülüğü bulunmadığı takdirde, yalnızca başka bir kişinin veya tehlikenin kaynağında bulunan kişinin daha az önemdeki veya eşit önemdeki hukuksal yararını ihlal etmesi suretiyle savuşturabilmesidir”⁹.

Bizce de yukarıda yer verdiğimiz tanımlardan ilki zorunluluk halinin içeriğini ortaya koymak bakımından çok güzel bir tanımdır. Zeynel T. Kangal ve Nevzat Toroslu’nun yaptığı tanımlar da zorunluluk halinin unsurlarını ve koşullarını belirlemek bakımından kapsayıcı nitelikte tanımlardır.

Bilindiği üzere zorunluluk hali hem 765 sayılı Türk Ceza Kanunu hem de halen yürürlükte bulunan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu döneminde ceza kanunlarımızda yer alan bir ceza hukuku kurumudur. Zorunluluk halinin her iki kanunda düzenleniş şekli dikkate alındığında düzenlemeler arasında çok ciddi farklar bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Zorunluluk hali 765 sayılı Türk Ceza Kanununda 49. maddesinin birinci fıkrasının üçüncü bendinde “ gerek nefsinin ve gerek başkasının vukuuna bilerek mahal vermediği ve başka türlü tahaffuz imkânı da olmadığı ağır ve muhakkak bir tehlikeden muhafaza etmek zaruretinin bahis olduğu mecburiyetle işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.” şeklinde düzenlenmekteydi. Bu kurum 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda ise; 25. maddenin 2. fıkrasında “ gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlılığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.” şeklinde düzenleme altına alınmıştır.

---

⁸ Toroslu, s. 6.

⁹ Kangal s. 30.

Görüleceği üzere 5237 sayılı TCK'da “kendisine veya başkasına yönelik hakka” ifadesi varken 765 sayılı kanunda “gerek nefsinin ve gerek başkasını” ifadesi kullanılmıştı. Yani zorunluluk halinin varlığından söz edebilmek için kişinin kendisine veya başkasına ait haklardan hangilerinin tehlike altında olması gerektiği konusunda bir farklılık oluşmuştur. Yine 765 Sayılı Türk Ceza Kanunundaki düzenlemeden farklı olarak 5237 sayılı Kanunun ilgili düzenlemesinde “tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile” ifadesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Korunma hareketiyle tehlike arasına bir orantı bulunmasını zorunlu kılan bu şart 765 sayılı kanunun metninde bulunmamaktaydı. Ancak burada hemen şunu belirtelim ki; her ne kadar madde metninde bulunmasa da 765 sayılı Kanun döneminde de doktrinde bu şartın varlığı aranmaktaydı.¹⁰

İki kanun arasındaki bu farklar ilgili başlık altında değerlendirilecek olmakla birlikte; bizi bu çalışmayı yapmaya iten neden 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda zorunluluk halinin düzenlendiği 25. maddenin madde gerekçesi ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 223. maddesinin düzenleniş şeklidir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 25. maddesinin madde gerekçesinde; “maddenin ikinci fıkrasında kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak zorunluluk hali düzenlenmiştir.” denmektedir¹¹. Yine 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 223. maddesinin 2-b bendi uyarınca zorunluluk halinde suç işlenmesi halinde kişinin yüklenen suça ilişkin olarak kusuru bulunmaması nedeniyle “ceza verilmesine yer olmadığı” kararı verilecektir.

İşte söz konusu iki düzenleme zorunluluk halinin hukuki mahiyeti ve özellikle suçun unsurlarına etkisi konusunda bir tartışma ortaya çıkarmıştır. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu döneminde Türk hukukunda herkes tarafından hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilen zorunluluk halinin bu düzenlemeler karşısında kusurluluğu etkileyen bir neden olarak kabul edilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi¹²; mevcut düzenlemelere rağmen halen hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmesi gerektiğini savunanlar da olmuştur.¹³ Bu iki görüş dışında özellikle Alman hukukunda mevcut olan ayırımın Türk hukukunda da uygulanabileceğini savunan yazarlar da bulunmaktadır. Bu görüşe göre zorunluluk hali “ma-

¹⁰ Dönmezer, s. 135.

¹¹ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi*, Genel Hükümler, 2. Bası, Seçkin Yayınevi, s. 364.

¹² Özgenç, s. 377.

¹³ Centel/ Zafer/ Çakmut, s. 318.

zeret sebebi olarak zorunluluk hali” ve “hukuka uygunluk sebebi olarak zorunluluk hali” olmak üzere ikiye ayrılmalıdır.¹⁴

Biz de çalışmamızda öncelikle zorunluluk halinin hukuki esasını ve suçun unsurlarına etkisini açıklayan görüşleri nedenleri ile birlikte inceledikten sonra özellikle 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu sistematığına göre zorunluluk halinin hukuki mahiyetini tespit etmeye ve bu konudaki kanaatimizi ortaya koymaya çalışacağız. Yukarıda da belirttiğimiz üzere bu çalışmanın temel gayesi zorunluluk halinin hukuki mahiyetini anlamak olduğu için zorunluluk halinin koşulları üzerinde çok fazla durulmayacaktır. Yine çalışmamızın son bölümünde zorunluluk haline ilişkin birkaç hususu da izah etmeye çalışacağız.

I. HUKUKİ ESASI

Zorunluluk hali içerisinde bulunmanın etkisiyle suç işleyen failin cezalandırılmaması Türk hukuku da dahil olmak üzere neredeyse tüm modern hukuk düzenlerince kabul edilen bir kural olmasına rağmen; bu kuralın hukuki esasını açıklayan görüşler farklılık arz etmektedir. Doktrinde söz konusu görüşleri tasnif eden birçok eser bulunmakta ise de; biz söz konusu eserlerden de yararlanmakla birlikte Toroslu'nun “Ceza Hukukunda Zorunluluk Hali” isimli eserindeki tasnifi esas olarak görüşleri yansıtmaya çalışacağız. Toroslu zorunluluk halini hukuki bir kurum olarak kabul eden ve etmeyen görüşleri ayrı başlıklar altında incelemiştir. Zorunluluk halini hukuki bir kurum olarak kabul edip bu kurumun hukuki esasını açıklayan görüşleri ise; Nefsi Muhafaza İnsiyakı(Kendini Koruma İçgüdüğü) Teorisi, Manevi Cebir (Psikolojik) Teorisi, Sosyal Faydanın Yokluğu ve Saiklerin İctimailiği (Sosyalliği) Teorisi ile Hakların Çatışması Teorisi olmak üzere dörde ayırmaktadır. Ayrıca günümüz itibarıyla geçerliliğini yitirdiğini değerlendirdiği teorileri ise eski nazariyeler başlığı altında incelemiştir.¹⁵

A. Kendini Koruma İçgüdüğü Teorisi

Her insanda mevcut olan ve karşı koyamayacağı bir his olan koruma içgüdüğü medeniyet altında frenlenmiş olsa da olağanüstü olaylar karşısında bu his tüm ilköllüğü ile tekrar ortaya çıkar. İnsanın kendisini kurtarmak

---

¹⁴ Kangal, s. 48.

¹⁵ Toroslu, s. 19 vd.

için bu şekilde başkasına zarar vermesi ahlaki olmasa da hukukidir. Çünkü hiçbir hukuk düzeni kendini koruma hakkını tanımamazlık edemez.¹⁶

Doktrinde yine bu teoriyle paralel şekilde insanın kendisini koruma içgüdüsünün bir gereği olarak kişinin hukukça korunan hakları tehlikeye girdiğinde devletin bu hakları koruyamayacağı durumlarda kişinin haklarını korumak için harekete geçmesinin kişinin hakkı olduğu belirtilmiştir.¹⁷

Erem ise; zorunluluk halinde bulunan faile ceza verilmemesinin hukuki esasını kendini koruma içgüdüsüne dayandıran bu teoriyi pozitivist teori olarak isimlendirir. Erem bu düşünce kabul edildiğinde meşru müdafaa ile zorunluluk halinin dayandığı hukuki esasının aynı olduğunu kabul etmek gerektiğini söylemektedir.¹⁸

Kendini koruma içgüdüğü teorisine yönelik doktrindeki en önemli eleştirisi “kendini koruma içgüdüğü”nün hukuki bir ölçüt olmamasıdır.¹⁹ Dönmezer ise; zorunluluk halinin esasını açıklayan kendini koruma içgüdüsünün tamamen hukuk dışı bir ölçüt olduğu fikrine katılmamaktadır. Dönmezer’e göre her ne kadar bu ölçü hukuki bir ölçü değilse de, hukuk insanlara kahramanlığı bir hukuki görev olarak yükleyemez ve bu refleks değer vermekten imtina edemez. Çünkü, bir tehlikeden kendisini veya başkasını kurtarmak için üçüncü bir şahsa zarar veren kimsenin hareketi durumu daha kötü hale sokmuş değildir; aksine bu kimse tehlikede bulunan haklardan hiç olmazsa birini kurtarmak suretiyle hukukun amacına uygun bir şekilde hareket etmiştir.²⁰

Toroslu ise; kendini koruma içgüdüğü teorisinin failin kendisine yönelik tehlikeyi bertaraf etme halini açıklayabildiğini ancak neredeyse tüm kanunlarca kabul edilen başkasını tehlikeden kurtarma halini açıklayamadığını savunmaktadır. Yazarın bir diğer eleştirisi ise bu görüşün faili eyleminden ahlaken sorumlu tutmasının yanlış olmasıdır. Yazar bu durumu örnek vererek açıklamaktadır: Bir kimsenin çocuğunu kurtarmak için başkasının kapısını kırmasının ahlaken de tasvip edilen bir davranıştır.²¹

¹⁶ Veli Özer Özbek/ Koray Doğan, “Zorunluluk Halinin Hukuki Niteliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2007 s. 195-222, s. 200. Aynı görüşte Centel/ Zafer / Çakmut, s. 319.

¹⁷ Mehmet Emin Artuk/ Ahmet Gökçen/ A. Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 4. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2009, s. 522.

¹⁸ Faruk Erem, *Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, Genel Hükümler*, Cilt 2, 12. Bası, Seçkin Kitabevi, Ankara 1985, s. 39.

¹⁹ Toroslu, s. 30.

²⁰ Dönmezer/ Erman, s. 125.

²¹ Toroslu, s. 30.

B. Manevi Cebir Teorisi

Manevi cebir teorisine göre zorunluluk halinde bulunan kimse içinde bulunduğu tehlike dolayısıyla büyük bir korkuya kapılır. Bu gibi hallerde ahlak kuralı ona kendisini feda etmeyi emrettiği için bu şekilde hareket etmeyen kimsenin manevi sorumluluğu vardır. Fakat bu ahlak kuralını hukuk kuralı haline getirmeye imkân yoktur. Zira etkisiz kalacak bir hukuk kuralı haklı olmaktan çıkar. Sonuç olarak zorunluluk halinde suç işleyen kişinin ahlaki sorumluluğu varsa da ceza sorumluluğu yoktur.²²

Zorunluluk halinde ceza sorumluluğunun bulunmaması ise bu teoriyi savunan yazarlar tarafından birçok farklı nedene bağlanmıştır. Bir kısım yazarlar zorunluluk halinde ortaya çıkan tehlikenin irade serbestisini ortadan kaldırdığını ve kişinin kasta ehil olmaktan çıkması nedeniyle yaptığı eylemin kusurlu sayılmayacağını belirtmiştir. Aynı görüşü savunan bazı yazarlara göre ise; tehlike ile karşılaşan kişinin başka türlü hareket etme olanağından yoksun hale gelmesi nedeniyle suç işlemek kastı ile hareket ettiğini kabul etmek olanaksızdır.²³

Manevi cebir teorisi, kanunlarında zorunluluk haline ilişkin hüküm bulunmayan ülkelerde doktrin tarafından geliştirilerek boşluğun doldurulmasına çalışılmıştır.²⁴ Gerçekten de manevi cebir teorisinin en önemli savunucusu kanununda zorunluluk haline yer vermeyen Fransa'da Rossi isimli bir düşünürdür. Yine kanununda zorunluluk haline yer vermeyen Belçika'da da Haus isimli yazar bu fikrin en önemli savunucularından birisi olmuştur. Bu fikir 20. yüzyılda etkisini yitirmeye başlamışsa da kanunlarındaki boşluğun devam etmesi nedeniyle 1940 yılında Belçikalı yazar Jean Constant yazmış olduğu eserinde zorunluluk halinin hukuki esasını bu teoriye dayandırmıştır.²⁵

Manevi cebir teorisi birçok nedenle eleştirilmiştir. Manevi cebir teorisinin ortaya koyduğu irade serbestisi kriteri subjektif bir kriter olmakla eleştirilmiştir. Buna göre tehlikenin irade serbestisini ortadan kaldırıp kaldırmadığını her olayda araştırmak gerekecektir. Halbuki ruhi ve batını bir keyfiyet olduğu için irade serbestisinin ortadan kalkıp kalkmadığı veya ne derece kalktığı her zaman şüpheli kalmaya mahkumdur.²⁶ Kaldı ki bu kriterin varlığı zorunluluk halinde failin tehlikede bulunan hakkını

²² Dönmezer/ Erman, s. 125.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kangal, s. 70 vd., Dönmezer/ Erman, s. 124 vd.

²⁴ Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 6. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara 2009, s. 280.

²⁵ Toroslu, s. 23 vd.

²⁶ Taner, s. 426.

korumak şikkını serbest iradesi ile benimsediği gerekçesi ile reddedilmiştir.²⁷

Yine üçüncü bir kişiyi mevcut bir tehlikeden kurtarmak kastı ile suç işleyen kişinin manevi cebir esasına göre cezalandırılması gerekir. Çünkü bu durumlarda irade serbestisinin ortadan kalktığından söz edilemeyecektir. Örnek verecek olursak; başkasını yanma tehlikesi altında gören bir kimse soğukkanlılıkla iradesine hâkim olarak başkasının arazisine girer veya kapısını kırarsa manevi cebir altında kaldığından söz edilemeyeceğinden kişinin cezalandırılması gerekecektir.²⁸ Oysa böyle durumlarda kişinin soğukkanlılıkla hareket etmesi iyi bir şeydir. Dolayısıyla hukukun bu durumu cezalandırması düşünülemez.²⁹

C. Sosyal Faydanın Yokluğu ve Saiklerin Sosyalliği Teorisi

Bu teoriye göre cezanın esası sosyal faydadır. Zorunluluk halinde işlenen fiillerin cezalandırılmamasının sebebi; bu halde cezanın korkutma, önleme ve ıslah amaçlarına ulaşamaması sebebiyle hiçbir sosyal faydanın bulunmamasıdır. Bu prensibin savunucularına göre kendisini ölümden kurtarmak için suç işleyen kimse cezalandırılmaz. Çünkü öyle bir durumda bulunan kişiyi hiçbir kötülük tehdidi suçtan geri çekmeye yeterli değildir ve bu sebeple ceza amacından yoksundur.³⁰

Sosyal faydanın yokluğu teorisi özellikle Kant'ın fikirlerinin yeniden ele alınması neticesinde ortaya çıkmıştır. Kant'a göre, toplum yalnızca cezalandırılmalarında yarar olan fiilleri cezalandırma hakkına sahiptir ve cezalar toplumun maruz kaldığı tehlikeyle orantılı olmak zorundadır. Cezanın yararlılığıyla caydırma, önleme ve ıslah şeklinde üçlü bir amaç anlaşılır. Zorunluluk halinde işlenen tipik fiil cezalandırılmaz. Çünkü bu durumda ceza ibret verici ve caydırıcı karakterine sahip olamayacağından hiçbir fonksiyon görmez ve suçlunun ıslahını sonuçlamaz.³¹

Bu teoride farklı açılardan eleştirilmiştir. Teorinin dayanağı olan verilecek cezanın kişi üzerinde caydırıcılığı bulunmaması hususunun bir meşruiyet kriteri olarak benimsenmesi hatalı bulunmuştur. Bu husus bir meşruiyet kriteri olarak kabul edildiği takdirde ihtiras suçlularının (töre ci-

²⁷ Dönmezer/ Erman, s. 125.

²⁸ Taner, s. 426.

²⁹ Toroslu, s. 26.

³⁰ Toroslu, s.31.

³¹ Kangal, s. 72.

nayeti, namus cinayeti vb.) da cezalandırılmaması gerekecektir. Çünkü bu gibi hallerde de cezanın caydırıcı niteliğinin bulunmadığı açıktır.³²

Yine cezanın korkutuculuğu bulunmayacağı şeklindeki düşünce zorunluluk hali kurumunun tamamını açıklayamadığı için de eleştirilmiştir. Şöyle ki; failin kendisini değil de tehlikede bulunan üçüncü bir kişiyi kurtarması halinde cezanın korkutucu tesirini kaybettiğinden bahsedilemeyecektir.³³

D. Hakların Çatışması Teorisi

Hukuken korunan farklı yararlar arasında çatışma meydana gelmesi günlük hayatta gözlenebilen sosyal bir fenomen olup hukukun birinin veya diğerinin lehine karar vermek zorunda olduğu bir noktadır. İki hukuksal yarar, hukuksal bir yararın diğer hukuksal yarar aleyhine geçerlilik talep etmesiyle çatışır. Bu tür hallerde hukuk yararlarından hangisine öncelik vermesi gerektiği sorusuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Zorunluluk halinin esasını hakların çatışması teorisine dayandıran görüşe göre zorunluluk halinde gerçekleştirilen fiil; bu suretle korunan hukuksal yararlar fiil nedeniyle ihlal edilen hukuksal yararlardan daha üstünse hukuka uygundur.³⁴

Doktrindeki bir başka görüş ise hakların çatışması teorisini biraz daha farklı tanımlamaktadır. Bu görüşe göre iki eşit hak çatıştığı takdirde devlet bunlardan üstün olanı korur; diğerini ise feda eder. Bu gibi hallerde üstün olan hak çatışmadan galip çıkan haktan başka bir şey değildir. Yenik duruma düşen hak sırf yenilmesi ile zayıf ve hukuken daha önemsiz olduğunu meydana koymuştur. Bu durumda bu hakkın feda edilmesi hukuken de uygundur.³⁵

Dönmezer çatışmadan galip çıkan hakka üstünlük tanıyan ve kuvvete dayanan ve hak fikrine aykırı bu teoriyi eleştirerek; bu gibi durumlarda failin eylemini hukuka uygun hale getiren şeyin kişinin tehlikede bulunan iki hak veya yarardan hiç olmazsa birini kurtarmak suretiyle topluma yararlı bir iş görmesi olduğunu savunmuştur.³⁶

---

³² Toroslu, s.34.

³³ Toroslu, s.34.

³⁴ Kangal, s.221.

³⁵ Özbek/ Doğan, s. 202.

³⁶ Dönmezer/ Erman, s. 127.

Bu teoriye yönelik diğer eleştiri ise; teorinin zorunluluk halinin sınırlarını belirleme sorununu çözdüğü ancak suçu ortadan kaldıran sebeplerin hukuki esasını yani cezasızlığın sebebini izah edemediğidir.³⁷

E. Eski Nazariyeler

Toroslu eski teoriler başlığı altında; malların müşterekliği, irade fesadı ve tabii hukuk teorisi olmak üzere üç teoriyi inceler. Biz bu teoriler içerisinde yalnızca tabii hukuk teorisine kısaca değineceğiz.

Esasları Grotius'a dayanan bu teori; zorunluluk halinin varlığı halinde zorunluluk nedeniyle hukuk kurallarının dışına çıktığından, bu kurumun hukuki yönden açıklanamayacağını kabul eder. Yazara göre, insanın zayıflığının bir olanağı olan zorunluluk durumu tüm kanunlardan üstündür ve zor etkisinde işlenen bütün fiilleri haklı kılar. Bazı ilahi kanunlar da ağır zorunluluk durumunda zımni istisnayı içermektedir.³⁸ Zira zorunluluk nedeniyle hukuk kurallarının dışına çıktığından pozitif hukuk düzeni adeta askıda kalmakta ve tabii bir hak olan kendini koruma hakkı bu düzenin üstüne çıkmaktadır.³⁹

230

Toroslu'ya göre; tabii hukuk teorisini savunan görüş zaruret halini izah ederken esas itibarıyla müesseseyi bir beşeri tesanüt ve ilkel cemiyet vakıyasından ibaret sayan Cermen ve Hıristiyan Hukuku prensiplerine dayanmışlardır.⁴⁰ Zorunluluk halinin hukuki esasını tabii (doğal) hukukta gören teori gerçekten zorunluluk halinin hukuk kurallarına bir istisna teşkil etmesini ilkel toplumdaki duruma ve kanun koyucunun iradesine dayanarak açıklamışlardır. Bu düşünceye göre ilkel toplumda birey acil durumda ihtiyacını karşılamak için başkasına ait bir şeyi alabilmesi onun doğal hakkıydı. Yine kanun koyucu makul olmayan bir şeyi isteyemeyeceği için kanun koyucunun zorunluluk halinde suç işleyen bir kişinin cezalandırılmasını istemesi düşünülemeyecek ve bu kişi mazur görülecektir.⁴¹

Toroslu, zorunluluk halinin hukuki esasını doğal hukuk düşüncesinde arayan teorinin geçerliliğini yitirdiğini düşünmektedir. Yazara göre, zorunluluk halini izah için tabiat kanunlarının mefruz hükümlerine müracaat eden bir teoriye karşı doğal hukuka yöneltilen eleştirileri yöneltmek

³⁷ Toroslu, s. 40.

³⁸ Kangal, s. 67.

³⁹ Dönmezer/ Erman, s. 124.

⁴⁰ Toroslu, s. 21.

⁴¹ Kangal, s. 67.

mümkündür.⁴² Bu değerlendirme karşısında konu ile ilgisi bakımından doğal hukuk ve ona yöneltilen en temel eleştiriye vurgu yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

Bilindiği üzere doğal hukuk teorisi insan davranışlarına ilişkin olarak evrende, doğada, insan doğasında rasyonel bir düzenin var olduğunu ve bu düzenin ilkelerinin insan aklı ile keşfedilebileceğini kabul eden felsefi bir yaklaşımdır. Bunun tam karşısında yer alan hukuki pozitivizm düşüncesi ise doğal hukukun varlığını ve onun her türlü evrensel değer iddiasını reddederek; doğal hukukun varlığını kabul ettiği rasyonel düzen ve bunun ilkelerinin göreceli olduğunu dolayısıyla bilimsel bir yanının bulunmadığını savunur.⁴³ Konumuz bakımından değerlendirecek olursak; zorunluluk halinin hukuki esasını doğal hukuka dayandıran düşünce hukuki pozitivizmin doğal hukuka yönelttiği bu eleştiriler ışığında hukuki bir kurumun esasını varsayılan bir hakka dayandırmakla eleştirilebilir. Nitekim Dönmezer'e göre de bu teori pozitif hukukun dışında veya üstünde bir doğal hukukun bulunamayacağı ve hukuki ölçülerle çözümlenemeyen bir olaya hukuki değer de verilemeyeceği şeklinde eleştirilebilir.⁴⁴

II. ZORUNLULUK HALİNİN SUÇUN UNSURLARINA ETKİSİ

Zorunluluk halinin suçun unsurlarına etkisi bakımından doktrinde fikir birliği bulunmamaktadır. Zorunluluk halinin suçun unsurlarına etkisinin kusurluluk veya hukuka aykırılık unsurlarından hangisi bağlamında gerçekleştiği en temel tartışma konusudur.

A. Zorunluluk Halini Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Kabul Eden Teori

Türk hukukunda hâkim olan görüş zorunluluk halinin bir hukuka uygunluk nedeni olduğudur.⁴⁵ Dönmezer ve Soyaslan hukuka aykırılığı suçun unsuru olarak kabul ederek zorunluluk halinin suçun hukuka aykırılık unsurunu ortadan kaldırdığını hatta zorunluluk halinde suç işleyen failin eyleminin özel hukuk alanında da hukuka uygun olduğunu savunmuştur. Yazarlara göre Borçlar kanununun 52/2 maddesinde günahsız bir zarara maruz kalan üçüncü kişi lehine hakkaniyet tazmini öngörülmesi eylemin

⁴² Toroslu, s. 22.

⁴³ Cennet Uslu, s. 38 vd.

⁴⁴ Dönmezer/ Erman, s. 124.

⁴⁵ Centel / Zafer / Çakmut, 294, Doğan Soyaslan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Yetkin Yayınları, 3. Bası, Ankara 2005, s. 379, Dönmezer/ Erman, s. 124.

özel hukuk alanında hukuka aykırı olduğunu göstermez. Zaten bu tazminatın kişinin zararını karşılaması zorunlu değildir.⁴⁶

Toroslu ise; zorunluluk halinin suçun hukuka aykırılık unsuruna tesir ettiğini kabul ettikten sonra bu konuda bir hususa dikkat çekmektedir. Yazara göre zorunluluk halinde failin gerçekleştirdiği eylemin hukuka aykırı olarak doğduğu ancak zorunluluk halinin suçun hukuka aykırılık unsurunu ortadan kaldırarak eylemi hukuka uygun hale getirdiği fikri sağlıklı değildir. Çünkü bu durumda eylem en başından hukuka uygun olup sonradan hukuka uygun hale gelmemektedir.⁴⁷ Yine yazar hukuka aykırılığın bir bütün olduğunu dolaysıyla zorunluluk halinde işlenen bir fiilin ceza hukukunda hukuka uygun özel hukuk da hukuka aykırı olduğu fikrinin kabul edilemeyeceğini belirtmektedir.⁴⁸

B. Zorunluluk Halinin Kusurluluğu Etkilediğini Kabul Eden Teori

Burada hemen şunu belirtmeliyiz ki bu teoriyi benimseyen yazarlar zorunluluk halini “kusurluluğu etkileyen neden”⁴⁹, “mazeret sebebi”⁵⁰, “kusurluluğu etkileyen mazeret sebebi”⁵¹ olmak üzere farklı şekillerde tanımlamaktadır. Zorunluluk halini “mazeret sebebi” olarak değerlendiren Özbek; kusurluluğu ortadan kaldıran sebeplerle mazeret sebepleri arasında önemli bir fark olduğunu belirtmiştir.⁵² Ancak aksi bir görüşe göre mazeret sebepleri kusurluluğu etkileyen nedenlerin bir başka görünümü-

⁴⁶ Dönmezer/ Erman, s. 127. Soyaslan, s. 380.

⁴⁷ Toroslu, s. 74, Turgul Katoğlu, *Ceza Hukukunda Hukuka Aykırılık*, Seçkin Yayınları, Ankara 2003, s. 95.

⁴⁸ Toroslu, s. 76.

⁴⁹ Mahmut Koca/ İlhan Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 4. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara 2011.

⁵⁰ Kangal, age.

⁵¹ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 4. Bası, Seçkin kitabevi, Ankara 2009, s.123.

⁵² Özbek görüşünü şu şekilde açıklamaktadır. “mazeret sebeplerinde kusurun azalması, haksızlığın azalması sebebiyle gözden tutulamayacak ölçüde faili harekete geçiren sebebin etkisiyle bağlantılıdır. Diğer bir deyişle mazeret sebeplerinde kusurun azalmasına yol açan şey faili harekete geçiren dürtü, saiktir. Bu onun aynı zamanda haksızlık içeriğini de azaltır. Haksızlık içeriğindeki azalmanın yanı sıra failin içinde bulunduğu olağandışı ve istisnai nitelikteki psikolojik durumun baskısı altında hareketi gerçekleştirmesi sebebiyle hareketin kusur içeriğinde bir azalma ortaya çıkmaktadır. Elbette kusurun azaldığının kabul edilebilmesi için kusurun ortadan kalkması gerekmez. Şayet kusur bu ölçüde azalmışsa artık hareketin kusurlu olmasına rağmen cezalandırılmasına gerek bulunmaz. Bununla birlikte CMK m. 223/3’ün getirdiği düzenleme bizim mazeret sebebi olarak kabul etmiş olduğumuz hallerin kusuru ortadan kaldıran sebep olarak değerlendirilebileceği sonucunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede 5237 sayılı TCK’da yer alan zorunluluk hali, amirin emri ve meşru savunmada sınırın heyecan korku telaşla aşılması hallerinin mazeret sebebi olarak kabul edilmesi gerekmektedir.” Veli Özer Özbek/ M. Nihat Kanbur/ Koray Doğan/ Pınar Bacaksız/ İlker Tepe, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 2. bs., Seçkin Yayınları, Ankara 2011, s. 361.

dür. Çünkü mazeret sebepleri de failin kusurluluğunu ortadan kaldırmaktadır.⁵³

Farklı kavramlar kullansalar da bu görüşü savunan yazarların tümü zorunluluk halinin suçun kusurluluk unsuruna etki ettiğini düşünmektedir. Bu görüşü savunan Koca konuyla ilgili makalesinde görüşlerini nedenleri ile açıklamıştır. Yazara göre zorunluluk halinin hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmemesi; hem bu nedenin failin iradesi üzerinde gösterdiği etki hem de BK md. 52/2 de buna bir yaptırım bağlanması nedeniyle isabetlidir. Çünkü bir fiil bir hukuk dalında hukuka uygun diğerinde hukuka aykırı olamaz. Ayrıca zorunluluk halinde kalan bir kişi haksızlık yaptığının bilincindedir ve fakat içinde bulunduğu şartlar nedeniyle bu haksızlığı çaresiz bir şekilde gerçekleştirmek zorunda kalmaktadır. Hukuka uygunluk sebeplerinin bulunduğu durumlarda ise fiilin işlenmesi hukuk düzeni tarafından desteklenmekte, kişi böyle bir fiil işlemeye yetkili kılınmaktadır. Çünkü hukuka uygunluk nedenleri hukuk düzenini koruma ve idame ettirme amacını taşımaktadır. Oysa zorunluluk halinde suç işleyen kişi, hukuk düzeninin korunması amacıyla hareket etmemektedir. Hatta tam tersine yaptığı davranışın haksızlık teşkil ettiğini bilmektedir. Fakat içinde bulunduğu şartlar o kişinin hukuk düzeninin kendisinden beklenildiği gibi davranılmasını mümkün kılmamaktadır. Bu nedenle de hukuk düzeni o kişiyi mazur görmektedir.⁵⁴ Erem'e göre de mazeret sebebi teşkil eden zorunluluk halinde önemli olan failin iradesi değildir. Mazeret sebebinin varlığı failini kusurluluğunu ortadan kaldırmaktadır.⁵⁵

Koca, değerlendirmelerinden de anlaşılacağı üzere; zorunluluk hali ile hukuka uygunluk nedenleri arasında mahiyet farkı bulunduğunu düşünmektedir. Yine zorunluluk halini hukuka uygunluk nedeni olarak kabul eden yazarların Borçlar Kanunundaki tazmin yükümlülüğünün eylemin özel hukuk alanında hukuka aykırı kabul edilmesini zorunlu kılmayacağı yönündeki fikirlerine katılmamakta ve bu durumu da zorunluluk halinin hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilemeyeceğinin gerekçesi olarak ortaya koymaktadır.

Özgenç de zorunluluk halinin kusurluluğu etkileyen bir mazeret sebebi olduğunu düşünmektedir. Ancak yazara göre zorunluluk hali kusurluluğu ortadan kaldıran diğer sebeplerden farklı bir hukuki mahiyete sahiptir. Mazeret sebebinin varlığı halinde işlenen fiil haksızlık teşkil etme niteli-

---

⁵³ Erem, s. 3.

⁵⁴ Koca/ Üzülmüş, s. 255.

⁵⁵ Erem, s. 3.

ğini korumaktadır. Buna karşılık söz konusu haksızlığı gerçekleştiren şahıs zaruret halinin varlığı dolayısıyla kusurlu addedilmemektedir. Gerçekleştirdiği fiil nitelik itibariyle bir haksızlık teşkil etmesine rağmen; bu fiile ilişkin olarak irade kabiliyetinin ortadan kalkması veya genel olarak etkilenmesi dolayısıyla faili muaheze etmemekteyiz. Bu hallerde kusuru ortadan kaldıran diğer sebeplerin aksine kişi hakkında tedbir uygulanamayacaktır.⁵⁶

C. Ayırma Teorisi

Ayırma teorisi, zorunluluk halini “hukuka uygunluk nedeni olarak zorunluluk hali” ve “kusurluluğu etkileyen zorunluluk hali” olmak üzere ikiye ayıran Alman Hukuku öğretisine dayanan bir teoridir.⁵⁷ Türk hukukunda da Alman Hukuku öğretilerinden etkilenen yazarlar tarafından benimsenmektedir.⁵⁸

Ayırma teorisini benimseyen yazarlardan Kangal görüşünü gerekçeleriyle birlikte açıklamaktadır. Kangal; “zorunluluk hali bazı somut olaylarda hukuka uygunluk nedeni şeklinde, başka olaylarda ise mazeret nedeni (kusurluluğu etkileyen hal) şeklinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir dağcının ağır dağ koşullarından korunmak için boş bir kulübeye girmek suretiyle konut dokunulmazlığını ihlal etmesi olayı ile bir gemi kazası sonucunda bir kazazedenin taşıma kapasitesi iki kişiyi su üstünde tutmaya yeterli olmayan kurtarma botundan diğer kazazedeyi suya itmesi olayı arasında bir farklılık bulunmaktadır. Gerçi her iki olayda da zorunluluk halinin koşulları mevcuttur, ancak adalet duyguları her iki olayı aynı değerlendirmeye tabi tutmaya ket vurmaktadır. Birinci olayda fiil hukuk düzeni tarafından tasvip edilmesine karşın, ikinci olayda fiil aynı tasvibi görmemektedir. Bu yüzden ikinci olayda, hukuk düzeni insanın zafiyetlerini dikkate alarak failin kişisel kınanabilirliğinden vazgeçmek suretiyle, faile yalnızca bir müsamaha gösterebilecektir. Böylece buradan, ceza hukukunda zorunluluk halini hem haksızlık hem de kusur sorunu olarak gören ayırma teorisi ortaya çıkmaktadır.” şeklinde görüşünün gerekçelerini ortaya koymaktadır.⁵⁹

⁵⁶ Özgenç, Genel Hükümler, s. 379 vd.

⁵⁷ Fatih S. Mahmutoğlu, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Hukuka Uygunluk Nedenleri”, *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, Yıl 2 Sayı 5 Nisan 2005, s. 43-60, s. 51.

⁵⁸ Yener Ünver, “YTCK’da Kusurluluk”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 1 Sayı 1 Ekim 2006, s. 41-78, Kangal, age.

⁵⁹ Kangal, s. 37.

Ayırma teorisini destekleyen Özbek Alman teorisinden yola çıkarak hukuka uygunluk sebebi olan zorunluluk hali ile mazeret sebebi olan hukuka uygunluk nedenlerinin koşulları ve sonuçlarına ilişkin farkları ortaya koyduktan sonra Türk hukukunda da bu ayırımın kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur.⁶⁰

Koca daha önce de açıkladığımız üzere zorunluluk hali ile hukuka uygunluk nedenleri arasında mahiyet farkı bulunması nedeniyle zorunluluk halinin bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabulünü mümkün görmediğinden ayırma teorisini de kabul etmemektedir. Yazara göre bu ayırım zorunluluk halinin hukuki esasını değiştirmemektedir. Çünkü ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin zorunluluk halinde suç işleyen kimse haksızlık yaptığının bilincindedir ve fakat içinde bulunduğu şartlar nedeniyle suç işlediği için kusurlu kabul edilmemektedir.⁶¹

D. 5237 Sayılı TCK Sistematiğindeki Durum

Bilindiği üzere zorunluluk hali Türk Ceza Kanunu'nun 25/2 madde ve fıkrasında düzenlenmiştir. Maddedeki düzenleme “ gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez. ” şeklindedir. Madde gerekçesinde ise; “ maddenin ikinci fıkrasında kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak zorunluluk hali düzenlenmiştir.” denmektedir. Yine 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 223. maddesinin 2-b bendi uyarınca zorunluluk halinde suç işlenmesi halinde kişinin yüklenen suça ilişkin

⁶⁰ Yazar farkları “koşullara ilişkin farklar” ve sonuçlara ilişkin farklar olarak ikiye ayırmıştır. Koşullara yönelik farklar; 1-) hukuka uygunluk nedeni olan halde tehlike altındaki yarar önemli derecede zarar verilenden üstün olmalıdır. Mazeret sebebi olan halde ise aynı değerde olabilir. 2-) hukuka uygunluk sebebi olan halde zorunluluk hali her hak bakımından olabilir. Mazeret sebebi olan halde yalnızca hayat, vücut ve özgürlük bakımından mevcut tehlike olmalıdır. 3-) hukuka uygunluk nedeni olan halde herkese yönelik tehlike olabileceken; mazeret sebebi olan halde kendisi, akrabası ve yakınına yönelik tehlike olmalıdır. 4-) mazeret sebebi olan halde failin fiilinin mutlaka tehlikeden kurtulmaya yönelik olması gerekir. 5-) mazeret sebebi olan halde bilerek sebebiyet verme ve katlanma yükümlülüğü bulunması halinde uygulanmaz. Sonuçlara ilişkin farklar ise; 1-) hukuka uygunluk nedeni olan halde fiil suç olma özelliğini kaybeder. Diğer halde ise fiil hukuka aykırı kalmaya devam eder. 2-) hukuka uygunluk halinde iştirak olmaz; mazeret sebebi olan halde iştirak mümkündür. 3-) hukuka uygunluk halinde gerçekleştirilen eylem karşı meşru müdafaa mümkün değilken; mazeret sebebi olarak gerçekleştirilen fiile karşı meşru müdafaa içerisinde hareket etmek mümkündür. Ayrıntılar için bkz. Özbek ve diğerleri, s. 369 vd.

⁶¹ Mahmut Koca, “YTCK’da Hukuka Uygunluk Sebepleri”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 1 Sayı 1, s. 115-148, s. 134.

olarak kusuru bulunmaması nedeniyle “ceza verilmesine yer olmadığı” kararı verilecektir.⁶²

Doktrinde hem Türk Ceza Kanununun 25. maddesi ve bunun gerekçesi hem de Ceza Muhakemesi Kanununun 223. maddesi dikkate alınarak yeni ceza kanunu sistematüğinde zorunluluk halinin kusurluluğu etkileyen bir hal olarak düzenlendiğinin açık olduğu savunulmuştur.⁶³

Bazı yazarlar ise, zorunluluk halini düzenleyen maddenin gerekçesinde yer alan zorunluluk halinin kusurluluğu kaldıran hal olduğuna ilişkin ifadenin uygulamacı açısından bir bağlayıcılığının olmadığını düşünmektedir. Bu görüşe göre madde gerekçelerinin sadece bir yorum aracı olduğunun unutulmamalıdır. Ayrıca Borçlar kanununun zorunluluk hali için hâkime tazminata hükmedebilme yetkisi vermiş olması da fiili borçlar hukuku anlamında hukuka aykırı hale getirmemektedir. Dolayısıyla buradan da TCK’nın zorunluluk halini kusurluluğu kaldıran bir sebep olarak değerlendirdiği sonucu çıkarılmamalıdır. Çünkü bu tazminat klasik anlamda bir tazminat değil hâkimin takdirine bağlı hakkaniyet sorumluluğunun bir sonucudur. Bu düşünceye göre yapılması gereken Alman Kanununun öngördüğü sistemdeki gibi zorunluluk halini ikiye ayırarak “kusurluluğu etkileyen zorunluluk hali” ile “hukuka uygunluk nedeni olarak zorunluluk hali”ni ayrı başlıklar altında düzenlemektir.⁶⁴

Kangal ise 5237 sayılı TCK sistematüğinde hem “hukuka uygunluk nedeni olarak zorunluluk hali” hem de “ mazeret sebebi olarak zorunluluk hali”nin dayanağının bulunduğunu savunmaktadır. Yazara göre failin korumaya çalıştığı tehlikeyle karşı karşıya bulunan hukuksal yarar, kurtarma fiiliyle ihlal edilen masum üçüncü kişiye ait hukuksal yarardan önemli ölçüde daha üstünse hukuka uygunluk nedeni olarak zorunluluk durumunun mevcudiyeti kabul edilmelidir. Bu durumda hukuka uygunluk nedeni olarak zorunluluk hali mevcut olduğu için 5271 sayılı CMK’nın 223/2-d maddesi ve fıkrası gereğince beraat kararı verilmesi

⁶² İzzet Özgenç, *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi*, Genel Hükümler, 2. Bası, Seçkin Yayınevi, s. 364.

⁶³ Özgenç, Genel Hükümler, s. 379.

⁶⁴ Özbek/Doğan, s. 218 vd. Ünver’e göre ise “ zorunluluk halinin madde gerekçesinde kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak açıklanması hatalıdır. Bu konuda Alman hukukundaki ikili ayırım kabul edilmediği için hukuka aykırılık ve uygunluğun tüm hukuk dallarında ortak olma özelliğinin sonuçlarını izah edememektedir. Dolayısıyla gerekçedeki hatalı ve madde metninde bulunmayan hususları maddeye katmayı hedefleyen ifadeler rağmen, TCK açısından bu kurum şu andaki düzenlenişi itibarıyla bir hukuka uygunluk nedenidir. Kaldı ki; gerekçe diğer hukuk dallarındaki kusursuz sorumluluk ve fedakarlığın denkleştirilmesi kurumlarını göz ardı ederek kaleme alınmıştır ki, bu nedenlerle gerekçenin görünüşte doğru düzenlenmesi, esasta bu haliyle yanlıştır.”, Ünver, s. 64.

gerekir. Ancak korunmak istenen hukuksal yarar kurtarma fiiliyle zarar verilen hukuksal yarardan önemli ölçüde üstün değilse veya her iki yarar da eşitse bu durumda zorunluluk durumunun bir mazeret sebebi teşkil ettiği kabul edilmelidir. Bu durumda ise mazeret nedeni olarak zorunluluk hali mevcut olduğu için 5271 sayılı CMK'nın 223/3-b maddesi ve fıkrası gereğince kusur yokluğu nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmelidir.⁶⁵

E. Yargıtay'ın Görüşü

Yargıtay zorunluluk halinin 5271 sayılı CMK'nın 223. maddesindeki düzenleme karşısında artık kusurluluğu kaldıran bir hal olarak kabul edilmesi gerektiği görüşündedir. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 26.02.2008 tarih, 2007/1-281 Esas ve 2008/37 Karar sayılı ilamında “ yeni sistemde başlıca dört hukuka uygunluk nedeninden bahsedilmektedir. Bunlar; meşru savunma, hakkın kullanılması, kanunun emrini ifa ve ilgilinin rızasıdır. Hukuka uygunluk nedenin bulunması eylemin suç olmasını engelleyeceğinden bu durumda fail hakkında beraat kararı verilmesi gerekecektir...5237 sayılı yasada hukuka uygunluk nedeni olarak düzenlenmemiş olan zorunluluk hali için de bu maddenin (TCK m. 27) uygulanması mümkün değildir.” şeklinde karar vererek bu görüşünü açıklamıştır.⁶⁶ Ancak doktrinde de belirtildiği üzere Yargıtay bu görüşe zorunluluk haline ilişkin TCK'da yer alan düzenlemeyi esas alarak değil; 5271 sayılı CMK'nın 223/2-b madde ve fıkrasındaki düzenlemeyi esas alarak ulaşmıştır.⁶⁷

F. Görüşümüz

Zorunluluk halinin suçun hukuka aykırılık veya kusurluluk unsurundan hangisine etki ettiği konusunda kabul edilecek teorinin maddi ceza hukukunda birçok sonucu olacaktır. Doktrinde de vurgulandığı üzere; zorunluluk halinin bir hukuka uygunluk nedeni olduğu kabul edildiği takdirde failin fiiline iştirak eden kişiler de bu durumdan yararlanabilecektir. Failin işlediği fiil hukuka uygun kabul edileceği için hukuka uygun olan bir fiile iştirak eden diğer kişilerin cezalandırılması söz konusu olamayacaktır.⁶⁸ Zorunluluk halinin suçun kusurluluk unsuruna etki ettiği kabul edi-

---

⁶⁵ Kangal, s. 48.

⁶⁶ Aktaran Z. Özen İnci, “5237 sayılı Türk Ceza Kanununa Göre Ceza Sorumluluğunu Kaldıran Nedenlerde Sınırın Aşılması”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Yıl 4 Sayı 37, s. 111-133, s. 117.

⁶⁷ Özbek/Doğan, s. 206.

⁶⁸ Koca, s. 133.

lirse suçun hukuka aykırılık unsuru devam ettiğinden failin fiiline iştirak eden kişiler kusurlu iseler cezalandırılabilirlerdir.⁶⁹

Yine zorunluluk hali bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edildiğinde tehlike nedeni ile zarar gören üçüncü kişinin kendisine yönelik eyleme karşı gerçekleştirdiği savunma hareketi meşru savunma olarak görülemeyecek, bu durumda yine zorunluluk hali dikkate alınacaktır. Fakat zorunluluk halinin suçun kusurluluk unsuruna etki ettiği kabul edilirse suçun hukuka aykırılık unsuru devam ettiğinden üçüncü kişinin eylemi meşru savunma olarak nitelendirilebilecektir.⁷⁰

Yine zorunluluk hali bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edildiğinde tehlike nedeni ile zarar gören üçüncü kişinin Borçlar kanununun 52. maddesi gereğince talep etme hakkı bulunan tazminatın hukuki niteliğinin açıklanması gerekecektir. Çünkü hukuka aykırılık bir bütün olarak kabul edilirse ceza hukuku alanında hukuka uygun olan bir davranışın borçlar hukuku alanında hukuka aykırı olduğunun kabul edilmiş olması tezat oluşturacaktır. Doktrinde bazı yazarlar bu durumu zorunluluk halinin kusurluluğu etkileyen neden olmasına gerekçe gösterirken bazı yazarlar ise yukarıda da belirttiğimiz üzere bunun klasik anlamda bir tazminat olmadığını savunarak bu durumun failin eyleminin hukuka aykırı kabul edilmesine gerekçe oluşturamayacağını düşünmektedir.⁷¹

Borçlar kanununun tazminat yükümlülüğünü düzenleyen 52. maddesini incelediğimizde birinci fıkrasında meşru savunma halinde işlenen fiillerden dolayı tazminat sorumluluğu bulunmadığı belirtildikten sonra ikinci fıkrada zorunluluk halinde işlenen fiillerden dolayı hakkaniyete uygun bir tazminat sorumluluğu öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Yeni ceza hukuku mevzuatımız ve bu düzenleme dikkate alındı hukukumuzda meşru savunma gibi klasik bir hukuka uygunluk nedeni ile zorunluluk hali arasında bir mahiyet farklılığı bulunduğu kabul edildiği anlaşılmaktadır. Kaldı ki; zorunluluk halinin hukuka uygunluk nedeni olduğunu savunan bazı yazarlar dahi iki kurum arasındaki mahiyet farklarına dikkat çekmektedir.⁷²Tüm bu düzenlemeler ışığında zorunluluk halinin hukuka uy-

⁶⁹ Mahmutoglu bu durumu kanunun bağıllık kuralı başlığını taşıyan 40. maddesinin gerekçesine dayanarak doğrulamaktadır. Gerekçede " bağıllık kuralının gereği olarak diğer suç ortaklarının azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu tutulabilmesi için failin işlediği fiilin kasten işlenmesi ve hukuka aykırı olması gerekir ve yeterlidir. Failin bu fiil nedeniyle ayrıca kusurlu olmasına gerek yoktur." denmektedir. Mahmutoglu, s. 51.

⁷⁰ Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 12. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara 2011, s. 327.

⁷¹ Dönmezer/ Erman, s. 122, Soyaslan, s.380.

⁷² Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayınları, İstanbul 1992, Cilt II-III, s. 201.

gunluk nedeni olarak kabul edilmesinin mümkün görülmediğini düşünmekteyiz. Çünkü borçlar hukuku alanında öngörülen tazminat yükümlülüğüne rağmen zorunluluk halinde işlenen fiilin hukuka uygun olduğunu kabul etmenin mümkün olmadığını düşünmekteyiz.

Hukuka aykırılık ile kusurluluk arasındaki ayrım da bu konuda bizi bu tercihe sevk etmiştir. Doktrinde de belirtildiği üzere hukuka aykırılık fiilin bir vasfı olduğu halde kusurluluk; bu fiille ilgili olarak fail hakkında verilen bir değer yargısıdır.⁷³ Daha ayrıntılı açıklama yapmak gerekirse kusurluluk; failin hukuka uygun davranabilme yani haklı davranışı tercih etme imkân ve kabiliyetine sahip olmasına rağmen haksız bir davranışta bulunmayı tercih etmesidir. Kusurluluk böylece bir haksızlıkla bağlantılı olarak bu haksızlığı gerçekleştiren kişi hakkında bulunan yargıdır.⁷⁴

Zorunluluk hali gibi durumlarda işlenen fiilin diğer fiillerle arasında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Zorunluluk hali fiilin hukuka aykırılık özelliğine bir etkide bulunmayıp fiille ilişkili olarak fail hakkında oluşan değer yargısını yani failin kınanabilirliğini etkilemektedir.⁷⁵ İşte bu nedenle zorunluluk halinin hukuka uygunluk nedenleri ile mahiyetinin farklı olduğunu kusurluluğu etkileyen bir neden olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Burada hemen şunu belirtmeliyiz ki; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunumuzun “ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan sebepler” başlığı altında düzenlediği ikinci bölümünün hukuk tekniği anlamında yeniden düzenlenmesinin zorunlu olduğu düşüncesindeyiz. Bu konuda Özgenç’in de belirttiği üzere “hukuka uygunluk nedenleri” ve “kusurluluğu etkileyen nedenler” olmak üzere ikili bir ayrım yapılması gerekmektedir. Zorunluluk hali ise; kusurluluğu kaldıran bir neden olarak değil; kusurluluğu etkileyen bir neden olarak düzenlenmelidir.

Bu konuda Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun yukarıda aktardığımız kararı da bu durumu zorunlu hale getirmektedir. Karardan da anlaşılacağı üzere Yargıtay ceza sorumluluğunu kaldıran sebeplerde sınırın aşılmasını düzenleyen TCK’nın 27. maddesinin birinci fıkrasının ancak hukuka uygunluk nedenlerinde uygulanabileceğini dolayısıyla hukuka uygunluk nedeni olarak düzenlenmeyen zorunluluk halinde bu maddenin uygulanamaya-

---

⁷³ Artuk’a göre “kusur; fiili gerçekleştiren failin kınanabilirliği ile ilgili bir yargıdır.” Artuk ve diğerleri, 2009 s. 476.

⁷⁴ Özgenç, Gazi Şerhi, s. 255.

⁷⁵ Koca, s. 119 vd.

cağını düşünmektedir. Dolayısıyla kanunun mevcut hali ve Yargıtay'ın bu görüşü doğrultusunda uygulama yapılacak olursa zorunluluk halinde işlenen bir fiil nedeniyle fail ya tamamen cezalandırılmayacak ya da işlediği fiil nedeniyle hiçbir ceza indirimi olmadan cezalandırılacaktır. Bu durum ise yeni ceza kanunumuzun genel esaslarından olan orantılılık ilkesine aykırılık teşkil edecektir.

Zorunluluk halinin kusurluluğu etkileyen neden olarak düzenlenmesi birden fazla fayda getirecektir. Hem uygulamacının somut olayın özelliklerini dikkate alarak kusurun derecesini ve suçun işleniş şeklini dikkate alarak uygun bir ceza tayin etmesi mümkün hale gelecek; hem de kanun yapma tekniğine aykırı olarak kanunumuzun ceza özel kısmındaki özel zorunluluk hallerinin (m. 92, 143.) ayrı bir düzenleme altına alınmasına gerek kalmayacaktır.

Son olarak şunu belirtmeliyiz ki; doktrinde özellikle Kangal tarafından savunulan ayırma teorisi fikrine⁷⁶ de katılmamaktayız. Söz konusu düşüncenin hem yeni ceza mevzuatı sistematığımızdaki düzenlemeye uygun olmadığını hem de teorik temelinin Türk hukukuna uygun olmadığını düşünmekteyiz. CMK'nın 223. maddesinde zorunluluk halinde fail hakkında ceza verilmesine yer olmadığına dair karar verileceği açıktır. Bu düzenlemeye rağmen zorunluluk halinin hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edileceği durumlarda hukuka uygunluk nedeninin varlığı nedeniyle beraat kararı verilmesinin kanuna açıkça muhalefet teşkil edeceği açıktır. Teorik temel bakımından ise; Alman hukuku kökenli olan bu fikrin değerler arasında yapmış olduğu ayırımın sağlıklı olmadığını ve subjektif nitelik taşıdığını düşünmekteyiz. Her insana her ülkeye göre değişebilecek değerler yargısına dayanan bir hukuksal ayırımın uygulamada sorun çıkartacağı ve adaletsizlikler doğurabileceği açıktır.

III. ZORUNLULUK HALİNİN KOŞULLARI

A. Tehlikeye İlişkin Koşullar

1. Ağır Bir Tehlikenin Varlığı

5237 sayılı Türk Ceza Kanununda tehlikenin tanımı yapılmıştır. Doktrinde genel olarak kabul edildiğine göre tehlike; adet ve kural dışı olarak meydana getirilen bir haldir ve her somut olayda zarar imkânından ziyade zarar ihtimalini ifade eder.⁷⁷ Bir başka tanıma göre ise tehlike; büyük bir

⁷⁶ Bkz. Kangal, s. 36 vd.

⁷⁷ Artuk/Gökçen/ Yenidünya, s. 522.

zarara veya yok olmaya yol açabilecek durumdur.⁷⁸ Burada hemen şunu belirtelim ki tehlike; doğal olaylar, insan psikolojisi ya da biyolojisinin gereksinimleri, hayvan hareketleri ve insan hareketleri gibi birçok farklı nedenden kaynaklanabilir.⁷⁹

Doktrinde de belirtildiği üzere “tehlikenin ağırlığı” terimi değişik şekillerde yorumlanabilecek soyut bir kriterdir.⁸⁰ Ancak genel olarak belirtilecek olursak tehlikenin ağır olmasından anlaşılacak olan hem tehlikenin hem de meydana getireceği zararın ağır olmasıdır.⁸¹ Tehlikenin ağır olup olmadığı tehlikenin ve meydana getireceği zararın niteliği hakim tarafından değerlendirilerek belirlenecektir.⁸² Dönmezer bu kriterin nedenini şöyle açıklamaktadır: “Meşru müdafaa hakkında farklı olarak ıztırah halinde kendisine zarar verilen kimse esasta masum bir kimse olduğundan bu kişinin bir zarara uğramasını hukuka uygun sayabilmek için karşılaşılan tehlikenin hukuken önemli olması gerekir.”⁸³

Burada hemen şunu belirtmeliyiz ki; doktrinde zorunluluk hali kurumu incelenirken her ne kadar tehlikenin “bir hakka yönelmiş olması” hususu da ayrı başlık altında incelenmişse de bu konunun ayrı bir başlık altında incelenmesine gerek görmemekteyiz. Dolayısıyla hangi hakların bu madde kapsamında değerlendirilebileceğine yönelik fikrimizi ortaya koymakla yetineceğiz.

Doktrinde bazı yazarlar⁸⁴ özellikle 765 sayılı kanundaki düzenlemenin etkisinde kalarak hakları kategorilere ayırmak suretiyle hürriyete, namusa ve şerefe yönelik haklarla ilgili durumların kural olarak ağır tehlike kapsamında değerlendirilebileceği malvarlığına yönelik haklara ilişkin durumların ise kural olarak ağır tehlike kapsamında değerlendirilemeyeceğini savunmuşlardır. Kanaatimizce hem yeni ceza kanununun sistematığı hem de hukuk mantığı açısından böyle bir ayırım yapılması mümkün değildir. Ancak tabii ki; tehlikenin ağır olması koşulu gereğince herkes tarafından katlanılması gereken tehlikeler zorunluluk hali bakımından esas itibarıyla değerlendirme dışında tutulmalıdır. Çünkü herkesin katlanması beklenen hukuksal açıdan önem taşıyan bir çatışma durumuna

---

⁷⁸ Centel/ Zafer/ Çakmut, s. 321.

⁷⁹ Demirbaş, s. 282 vd.

⁸⁰ Toroslu, s. 113.

⁸¹ Artuk/Gökçen/ Yenidünya, s. 522.

⁸² Toroslu, s. 113.

⁸³ Dönmezer/Erman, s. 130.

⁸⁴ Bkz. Demirbaş, s. 282. Dönmezer/ Erman, s. 130.

vücut vermezler. Örnek verecek olursak hamileliğe ve doğuma bağlı olağan güçlükler ve riskler ağır tehlike olarak nitelendirilemez.⁸⁵

Sonuç olarak; kişinin korunmak zorunda olduğu tehlike herhangi bir hakka yönelik olabilir. Buradaki hak özel hukuktan doğmuş olabileceği gibi, kamu hukuku tarafından korunan bir hak da olabilir.⁸⁶

2. Tehlikenin Muhakkak Olması

Muhakkak kelimesinin konumuzla ilgili anlamı “şüphesiz, tereddütsüz, mutlak”tır.⁸⁷ Muhakkak tehlike hemen var olan gerçek olan tehlike demektir. Dolayısıyla tehlikenin o anda var olması gerekir. Ancak çok yakın bir gelecekte gerçekleşmesi kuvvetli olasılık halinde olan tehlikede muhakkak tehlike demektir. Tehlikenin muhakkak olması zararın varlığını kapsamadığından zararın yakın veya uzak olması bu kavramı etkilemez. Önemli olan tehlikenin zararlı sonucu yani sonradan önlenmesi mümkün olmayan bir durumu yaratmasıdır.⁸⁸ Doktrinde çoğunlukla kabul edilen görüşe göre tehlikenin muhakkak olması hususu geniş yorumlanmalıdır.⁸⁹

3. Tehlikenin Meydana Gelmesine Bilerek Sebebiyet Vermemiş Olmak

Kanunumuz kişinin zorunluluk halinde bulunduğu kabul edilebilmesi için, tehlikenin sebebi bakımından “bilerek neden olmadığı” ifadesini kullanmaktadır. Bu itibarla tehlikeye bilerek sebebiyet veren kimse, daha sonra bu tehlikeye dayanarak zorunluluk halinde bulunduğunu ileri süremez.

Bu konuda tartışma konusu olan şey “bilerek neden olma” ifadesinin nasıl anlaşılması gerektiğidir. Bilindiği üzere ceza kanunumuzda “kast” ve “taksir” olmak üzere iki çeşit kusur türü öngörülmüş; “taksir” ise kendi içinde “bilinçli taksir” ve “bilinçsiz taksir” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kanun bilerek ifadesini kullandığı için kişinin tehlikeye kasten neden olmasının bilerek neden olma kapsamında değerlendirileceği; taksirle neden olmanın ise bu kapsamda değerlendirilemeyeceği açıktır. Dolayısıyla taksirle sebebiyet verilen tehlike halinde ıztırar halinin kabul edil-

⁸⁵ Kangal, s. 243.

⁸⁶ Necati Meran, “Yeni Türk Ceza Kanunu ve Türk Medeni Kanunu’nda Meşru Savunma ve Zorunluluk Hali”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Şubat 2007, Yıl 2 Sayı 6, s. 115-129, s. 127.

⁸⁷ Artuk/Gökçen/ Yenidünya, s. 523.

⁸⁸ Centel/ Zafer/ Çakmut, s. 322.

⁸⁹ Dönmezer/ Erman, s. 128, Toroslu, s. 133.

memesi kanunumuzun açık hükmüne aykırı düşer.⁹⁰ Doktrinde tartışma konusu olan şey kişinin tehlikeye “bilinçli taksir” ile sebebiyet vermesi durumudur.

Doktrinde bazı yazarlara göre “bilerek” kelimesinin kapsamına bilinçli taksir halinin girdiğinde şüphe yoktur.⁹¹ Aksi düşünceyi savunan yazarlara göre ise; bilinçli taksirin taksir halinden ayrı değerlendirilmesi doğru olmayıp taksirli hallerde ister bilinçli olsun isterse bilinçsiz olsun fail zorunluluk halinden faydalanabilmelidir.⁹²

4. Tehlikeye Karşı Koyma Hukuksal Yükümlülüğünün

Bulunmaması

Kanunumuzda açıkça belirtilmiş olmamakla birlikte, kişinin zorunluluk halinden faydalanabilmesi için tehlikeyi karşılamak, onu bertaraf etmek bakımından hukuki bir yükümlülüğünün bulunmaması gerekir.⁹³ Doktrinde bazı yazarlar bu kuralı hakların çatışması teorisine dayandırarak açıklamaktadırlar. Bu görüşe göre zorunluluk hali hakların çatışması hallerini düzenleyen bir müessese olunca, hakkını tehlike karşısında feda etmek hukuki yükümlülüğü altına giren kimse tehlikeden artık kaçamaz ve bu tehlikeden kaçarken meydana getirdiği zararın hukuka uygunluğunu da iddia edemez.⁹⁴

Bu yükümlülüğün kanundan veya sözleşmeden doğması yani hukuki nitelikte olması gerekir; dolayısıyla ahlaki yükümlülük bu kapsama girmez. Örneğin, askerler, denizciler ve itfaiyeciler gibi belirli bir mesleği icra edenler meslekleri ile ilgili tehlikeye göğüs germek zorundadırlar. Bu nedenle bir itfaiyecinin yangından korkup kaçarken bir kişiyi ezmesi halinde ya da bir geminin fırtına sebebiyle batmaya başlaması üzerine gemicilerin yolculardan önce filikalara binip yolcuları gemileri gemide bırakmaları durumunda zorunluluk halinden söz edilemez. Bu durum asker kişiler bakımından Askeri Ceza Kanunu'nun 46. maddesinde “vazife ve hizmette şahsi tehlike korkusu cezayı hafifletmez” şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla sınırdaki mevzide nöbet tutan bir askerin düşman

---

⁹⁰ Dönmezer/ Erman, s. 133.

⁹¹ Demirbaş, s. 283, Hakeri, s. 333.

⁹² Mahmutoğlu, s. 52.

⁹³ Hakeri, s. 334.

⁹⁴ Önder, 231.

ateşinden korktuğu için çaldığı bir araca binmek suretiyle kaçması halinde zorunluluk hali yoktur.⁹⁵

B. Korunmaya İlişkin Koşullar

1. Başka Türü Korunma Olanasının Bulunmaması

Zorunluluk halinin bir hukuki kurum olarak düzenlenmesinin asıl sebebi nitelikleri belirtilen bir tehlike karşısında kalan kimsenin başka türlü kaçınma olanasının kalmaması; adeta suç işlemek zorunda kalmasıdır.⁹⁶ Başka türlü hareket imkânının bulunmaması demek, başkasının bir hakkına zarar vermeksizin tehlikeden kaçınma ve kurtulmanın mümkün olmaması demektir.⁹⁷ Zorunluluk hali olayla ilgisi bulunmayan üçüncü kişilerin hakları üzerinde cebir ve şiddet kullanılmasını başka bir deyişle onlara karşı suç sayılan hareketlerin yapılmasını gerektirdiğine göre; tehlike başka yollarla atlatılabilecekse zorunluluk halinin varlığı kabul edilemez. Dolayısıyla devletin yardımı veya hukuk düzeninin meydana getirdiği koruma vasıtaları gecikecek veya hiç gelmeyecek ise ve de tehlikeyi savuşturacak başka bir araç ve yol da mevcut değilse insanın kendini koruma içgüdüsiyle yaptığı hareket cezalandırılmaz.⁹⁸

244

Kangal; bu şartı “aracın elverişliliği” ve “en az zararlı araç” olmak üzere iki kritere ayırarak incelemektedir. Yazara göre aracın elverişliliği hem tehlikenin savuşturulmasına uygun aracın seçilmesini hem de aracın somut durumda uygun bir şekilde kullanılmasını içerir. Aracın elverişli olmasının aranmasının nedeni ilgisiz üçüncü kişinin gereksiz ve böylece de anlamsız olarak mağdur edilmesinden kaçınılması isteğidir. En az zararlı araç ise; ihlal edilebilecek potansiyel değerler arasında bir tartım yapılarak somut olayda en az korunmaya layık olan değere başvurulup başvurulmadığının tespitinin yapılmasıdır. Bu koşul failden zararsız veya en az zararlı alternatifin aranmasını istemektedir. Örneğin nöbetçi eczane gitme imkânı varken yakındaki eczanenin kapısını kırarak ilacı alma hareketi en az zararlı veya zararsız yol tercih edilmediği için bu kritere aykırılık teşkil edecek ve fail zorunluluk halinden yararlanamayacaktır.⁹⁹

Doktrinde hâkim görüşe göre zorunluluk hali hukuki mahiyeti itibariyle meşru savunmadan farklı olduğu için meşru müdafaada öngörülen sa-

⁹⁵ Demirbaş, s. 283.

⁹⁶ Dönmezer/ Erman, s. 134.

⁹⁷ Hakeri, s. 335.

⁹⁸ Artuk/ Gökçen/ Yenidünya, s. 525.

⁹⁹ Kangal, s. 292 vd.

vunmada zorunluluk bulunması haline göre zorunluluk halindeki “başka türlü korunma olanağı bulunmama” halini daha dar yorumlamak gerekir. Bu görüşün nedeni de zorunluluk halinde işlenen suçun mağdurunun masum üçüncü kişi olmasıdır.¹⁰⁰ Kanaatimizce doktrinde haklı olarak yapılan bu ayırım da meşru savunma ile zorunluluk hali arasındaki mahiyet farkını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu fark da zorunluluk halinin meşru savunmanın aksine kusurluluğu etkileyen bir neden olarak kabul etmenin daha doğru olacağını göstermektedir. Nitekim doktrinde bir görüşe göre bu kural zorunluluk halinin meşru müdafaa gibi hakkın korunması prensibine değil yararların dengelenmesi prensibine dayanmasından yani iki kurum arasındaki mahiyet farkından kaynaklanmaktadır.¹⁰¹

Son olarak şunu belirtmeliyiz ki; bu şart nispi bir şart olup olaysal olarak değerlendirme yapmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla hâkim somut olayda tehlikenin meydana çıkması anında failin içinde bulunduğu ruh halini göz önünde tutarak başka türlü tehlikeden kaçınma imkânının bulunması halinde failin bir seçim yapacak kudret ve yetenekte olup olmadığını tespit etmeye çalışmalıdır.¹⁰²

2. Korunma Hareketi ile Tehlike Arasında Orantı Bulunması

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 25/2 madde ve fıkrasında “ tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile” demek suretiyle bu şart açıkça ortaya konmaktadır. Bu esastan çıkan sonuç şu olmaktadır ki; feda edilen yarar korunmak istenen yarardan üstün olduğu ve hiç değilse her ikisi birbirine eşit bulunmadığı takdirde zorunluluk hali söz konusu olmayacaktır. “Varşova Ceza Hukukunu Birleştirme Konferansı”nda da bu yönde karar alınmıştır.¹⁰³

Bu kurala göre zorunlu kalınmış fiil sadece zorunluluk hali tehlikesinden doğabilecek zararlar değil bu tehlikenin kendisi ile de orantılı olmalıdır. Esasen tehlike bir zarar imkânı olduğuna göre zorunlu kalınmış fiilin tehlike ile orantılı olabilmesi için bunun hem tehlikenin imkân derecesi ile hem de tehlikeden doğabilecek zararın ağırlığı ile orantılı olması gerekir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Dönmezer/ Erman, s. 135, Hakeri, s. 335, Demirbaş, s. 284.

¹⁰¹ Hakeri, s. 335.

¹⁰² Dönmezer/ Erman, s. 134.

¹⁰³ Dönmezer/ Erman, s. 135.

¹⁰⁴ Toroslu, s. 154.

Bu kural değerlerin tartımı ilkesine dayanır. Bu ilkeye göre çatışan yarar-
lardan daha değerli olanı kurtarmak için daha değersiz olanı feda etmek
caiz görünmektedir.¹⁰⁵ Fakat karşılaşan yararlardan hangisinin daha üstün
olduğunu belirlemek kolay bir iş değildir. Çünkü hangi yararın daha de-
ğerli olduğu kişilerin kendi subjektif durum ve değerlendirmelerine göre
farklılık arz edebilecektir. Örneğin bir işçi için sağ elinin değerine paha
biçilemez; kitap meraklısı bir kimse kitaplığındaki çok değerli ve nadir
bir kitabı dünyadaki bütün değerlere değişmez. İşte bu nedenle bu konuda
objektif bir değerlendirme yapmak neredeyse imkânsız olup ayrıca doğru
sonuca götürmeyecektir. Hâkim somut olayın bütün şart ve özelliklerini
göz önünde tutmak suretiyle kendini failin yerine koyarak subjektif bir
değerlendirme yapmalı ve kararını buna göre vermelidir.¹⁰⁶

Doktrinde bazı yazarlarca¹⁰⁷ ayrı bir kriter olarak kabul edilen “orantılılık
ilkesinin uygunluk kuralıyla sınırlanması” ilkesini de burada kısaca izah
etmek gerekir. Buradaki uygunluk ifadesiyle kullanılan aracın kurtarma
için elverişliliği bakımından değerlendirilmesi kastedilmemektedir. Kur-
tarma fiilinin bütün hukuk düzenine ya da bu hukuk düzenine şekil veren
temel ilkelere uygun düşüp düşmediğinin araştırılması; böylece fiile iliş-
kin olarak bütünsel bir değerlendirme yapılması istenmektedir. Bu ilkeye
göre kurtarma fiili hukuk düzeninin bütünlüğüne aykırı olduğunda ya da
onun temel ilkeleriyle bağdaşmadığında kişi zorunluluk halinden yarar-
landırılmamalıdır. Böylece hukuksal yararların karşılaştırılmasında koru-
nan yararın önemli ölçüde üstün olması kuralının sivri noktaları düzeltme
işlevi gören uygunluk kuralı sayesinde törpülenmiş olacaktır.¹⁰⁸ Nitekim
hukuk düzeninin temel prensipleri ile örneğin özgürlük prensibi ile çatış-
an bir korunma hareketi zorunluluk halinden yararlanamaz. Böylece zor
bulunan bir kan grubuna sahip olan bir kimseden, acil durumda bulunan
bir hasta için kan alınması özgürlükçü hukuk düzeni ile bağdaşmayan ve
insan onuruna aykırı bir harekettir.¹⁰⁹

C. Üçüncü Kişi Lehine Zorunluluk Hali

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda “gerek kendisine gerek başkasına”
denmek suretiyle üçüncü kişinin lehine zorunluluk halinin kabul edildiği
anlaşılmaktadır. Dolayısıyla tehlikede bulunan üçüncü kişi faile tamamen

¹⁰⁵ Hakeri, s. 336.

¹⁰⁶ Dönmezer/ Erman, s. 136.

¹⁰⁷ Bkz Kangal, s. 330, Hakeri, s. 337.

¹⁰⁸ Kangal, s. 330.

¹⁰⁹ Hakeri, s. 338.

yabancı kişi olsa dahi zorunluluk hali kabul edilir. Üçüncü kişinin tehlikeden kurtulmasını istemiş olup olmamasının da önemi yoktur. Bu itibarla sözü geçen kişi küçük veya akıl hastası olup da esasen geçerli bir irade açıklamasına ehil olmasa veya tehlikeden kurtarılmasına karşı gelse dahi zorunluluk halinin varlığı kabul edilmelidir.

Üçüncü kişi lehine zorunluluk haline tehlikeye düşen kişinin kusurlu hareketiyle sebebiyet vermesi durumunda zorunluluk halinin varlığının kabul edilip edilmeyeceği tartışmalıdır. Ancak doktrinde hâkim görüşe göre üçüncü kişinin kusurlu hareketinden haberdar olmayan fail zorunluluk halinden yararlanır.¹¹⁰ Ayrıca kurtarma hareketini yapan tehlikede bulunanın buna bilerek neden olup olmadığını araştırmak zorunda değildir. Ceza hukuku kurumları kişileri kendi davranış ve kusurlarına göre değerlendirdiğinden fail zorunluluk halinden yararlanacaktır.¹¹¹ Doktrinde benzer mahiyette olan görüşe göre lehine kurtarma hareketi yapılan kişinin tehlikeye bilerek sebebiyet vermesi halinde tehlikeye bilerek sebebiyet vermeme koşulu yalnızca fail bakımından arandığı için zorunluluk halinin varlığı kabul edilmelidir.¹¹² Dolayısıyla failin üçüncü kişinin tehlikeye bilerek sebebiyet vermesinden haberdar olmasının bir önemi yoktur.

Failin kusurlu hareketleri neticesinde oluşumuna sebebiyet verdiği tehlikeye karşı üçüncü kişiyi koruması halinde de zorunluluk halinden istifade edebileceği savunulmaktadır. Bu görüşe göre böyle bir durumda failin değil lehine hareket edilen üçüncü kişinin hukuksal değeri önem taşıdığından bu hukuksal değer korunmaya layakati failin kusurlu hareketi nedeniyle azalmamalıdır. Örneğin trafik kazasında bilinçli taksirle ağır yaraladığı bir kişiyi hastaneye yetiştirmek için hız sınırını aşan fail kazazedenin yaşam hakkı trafik güvenliğine ilişkin toplumsal yarardan daha üstün olduğu için fail zorunluluk halinden yararlanacaktır.¹¹³

D. 765 Sayılı TCK'daki Durum

765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda zorunluluk halinin düzenlenişi ile 5237 sayılı kanundaki düzenlenişi arasındaki fark bu kurumun koşulları ve suçun unsurlarına etkisidir. Suçun unsurlarına etkisi bakımından aradaki

---

¹¹⁰ Dönmezer/ Erman, s. 137.

¹¹¹ Toroslu, s. 128. Demirbaş, s. 285.

¹¹² Kangal, s. 348.

¹¹³ Kangal, s. 348.

farkı ilgili başlık altında incelediğimiz için 765 sayılı kanunla karşılaş-tırmayı bu başlık altında yapacağız.

Zorunluluk hali 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 49. maddesinin birinci fıkrasının üçüncü bendinde "gerek nefsinin ve gerek başkasının vukuuna bilerek mahal vermediği ve başka türlü tahaffuz imkânı da olmadığı ağır ve muhakkak bir tehlikeden muhafaza etmek zaruretinin bahis olduğu mecburiyetle işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez." şeklinde düzenlenmekteydi.

Görüldüğü üzere 5237 sayılı TCK'da "kendisine veya başkasına yönelik hakka" ifadesi varken 765 sayılı kanunda "gerek nefsinin ve gerek başkasını" ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadenin kapsamının belirlenmesi, başka bir deyişle kapsamının dar ya da geniş tutulması doktrinde tartışmalara neden olmuştur. Çünkü nefse yönelik saldırı ifadesi ancak kişinin vücut veya yaşam bütünlüğü haklarına yönelik saldırı olarak anlaşılabilir. Doktrinde bazı yazarlar meşru savunma halinin düzenlenişinden yola çıkarak "ırz" mefhumunun "nefs" kavramı içerisinde kabul edilerek ırza ilişkin hakların da zorunluluk hali kapsamında değerlendirilebileceğini düşünmekteydi.¹¹⁴ Dönmezer/Erman ise kanunun metnine rağmen sağlığa, kişi özgürlüğüne ve şerefe yönelik tehlikelerin de bu kapsamda değerlendirilebileceğini savunmuştu.¹¹⁵ Ancak doktrinde de belirtildiği üzere "nefs" ifadesinin malvarlığı haklarını kapsayacak şekilde anlaşılması mümkün değildi.¹¹⁶

Yargıtay ise; bu durumun uygulamada ortaya çıkardığı sorunları çözmek için malvarlığının bir tehlikeyle karşı karşıya kalması halinde kişinin başkasının malına zarar vermek suretiyle gerçekleştirdiği kurtarma fiilinden dolayı sorumluluğunun ortadan kalkmasını kastın yokluğuna dayandırmıştı.¹¹⁷ Kanaatimizce "saniğin ızzar kastı ile hareket etmemesi" gibi gerekçelerle verilen söz konusu kararlar isabetli değildir. Çünkü kanunun açıkça genel kast aradığı bu hallerde Yargıtay'ın özel kast aramak anlamına gelecek bu kararları kanuna aykırılık teşkil etmekteydi. Ancak malvarlığına yönelik hakların zorunluluk hali kapsamında değerlendirilme-

¹¹⁴ Toroslu, s. 109.

¹¹⁵ Dönmezer/ Erman, s. 829.

¹¹⁶ Kangal, s. 257.

¹¹⁷ "saniğin kendi üzüm bağına gölge yapması ve haşerata sebebiyet vermesi dolayısıyla müştekiye ait meyveli ağaçların kendi sınırına geçen kısmındaki dallarını budadığı anlaşılmasına göre ne şekilde ızzar kastıyla hareket ettiği açıklanmadan yazılı şekilde mahkumiyet kararı verilmesi" Y. 10. CD. 18.02.1997. E 1646 K 1895 Osman Yaşar, *İçtihatlı Türk Ceza Yasası*, Ankara 2001, s. 1364.

mesinin bir eksiklik olduğu da ortadadır. Bu tartışmalara son vermesi bakımından 5237 sayılı kanunun “bir hakka yönelik” ifadesini kullanarak tüm hakları bu kapsama alması isabetli olmuştur.

Yine 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu’ndaki düzenlemeden farklı olarak 5237 sayılı Kanunun ilgili düzenlemesinde “tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile” ifadesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Korunma hareketiyle tehlike arasına bir orantı bulunmasını zorunlu kılan bu şart 765 sayılı kanunun metninde bulunmamaktaydı. Ancak giriş bölümünde de belirttiğimiz üzere; her ne kadar madde metninde bulunmasa da 765 sayılı Kanun döneminde de doktrinde bu şartın varlığı aranmaktaydı.¹¹⁸

IV. ZORUNLULUK HALİNE İLİŞKİN DİĞER HUSUSLAR

A. Özel Zorunluluk Halleri

Bilindiği üzere 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 92¹¹⁹, 147¹²⁰ ve 303.¹²¹ maddelerinde özel zorunluluk halleri düzenlenmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere aslında “özel zorunluluk halleri” düzenlenmesi hukuk tekniği açısından yanlıştır. Çünkü kazuistik bir düzenlemeyi beraberinde getirmektedir. Bunun yerine zorunluluk halini düzenleyen ilgili maddenin kusurluluğu etkileyen bir madde olarak kapsayıcı şekilde kaleme alınması daha sağlıklı olacaktır.

Doktrinde bir görüşe göre kanun koyucunun böyle bir tercihte bulunmasının nedeni zorunluluk halinin ağır koşullarının bu tür olaylara uygulanmasının istenmeyiştir. Özellikle ağır ve acil ihtiyacı karşılamak işlenen hırsızlık suçlarında zorunluluk halinin diğer koşullarına bakılmaksızın faillere ceza verilmemesi bu durumun göstergesidir.¹²²

---

¹¹⁸ Dönmezer/ Erman, s. 135.

¹¹⁹ 5237 sayılı TCK’nun 92. maddesine göre “ organ veya dokularını satan kişinin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak hakkında verilecek cezada indirim yapılabileceği gibi ceza vermektense de vazgeçilebilir”.

¹²⁰ 5237 sayılı TCK’nun 147. maddesine göre “ hırsızlık suçunun ağır ve acil bir ihtiyacı karşılamak için işlenmesi halinde olayın özelliğine göre verilecek cezada indirim yapılabileceği gibi ceza vermektense de vazgeçilebilir”.

¹²¹ 5237 sayılı TCK’nun 303. maddesinin dördüncü fıkrasına göre “ savaş zamanında düşman devlet toprağında bulunup da bu devlet ordusunda hizmete alınmak mecburiyetinde kalan vatandaş hakkında bu nedenle cezaya hükmolunmaz.”.

¹²² Hakeri, s. 329.

B. Zorunluluk Halinin Hukuki Niteliği ve Hata Çeşitleri

Hata sözlük anlamı itibariyle, yanılğı, yanlış, istemeyerek, bilmeyerek gibi anlamlara gelir. Hata etmek ise; yanlışlık yapmak, yanılığa düşmektir. Bu çerçevede hata bilmemek ya da yanlış bilmektir. Diğer bir deyişle yanlış doğru veya doğruyu yanlış saymaktır.¹²³

Zorunluluk halinin varlığında hataya düşülmesi halinde nasıl değerlendirme yapılacağını ortaya koymadan önce zorunluluk halinin hukuka uygunluk nedenleri gibi objektif nitelikte bir kurum olup olmadığının ortaya konması gerektiği kanısındayız. Hukuka uygunluk nedenlerinin subjektif nitelikte olduğunu düşünen yazarlar¹²⁴ bulunmakla birlikte kanaatimizce objektif nitelikte olduğu açıktır. Çünkü doktrinde de belirtildiği üzere hukuka uygunluk nedenlerinin varlığı halinde davranış pekala kasıtlı ve bilinçli olabilir. Ancak, fiil hukuka uygun sayılmaktadır. Dolayısıyla kastın varlığı hukuka aykırılık değerlendirmesi için yeterli olmaktadır.¹²⁵

Zorunluluk halinin objektif nitelikte bir hukuka uygunluk nedeni olduğunu kabul ettiğimiz takdirde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Zorunluluk halinin koşullarının objektif olarak var olup failin bu durumu bilmemesi halinde fail bu hukuka uygunluk nedeninden yararlanacaktır. Zorunluluk halinin koşullarının bulunmamasına rağmen failin zorunluluk halinin şartlarının gerçekleştiği kanısı ile hareket etmesi halinde mutlak surette objektif görüşü savunan yazarlara göre failin bu kanısının hiçbir önemi olmayacak ve fail cezalandırılacaktır. Daha esnek düşünen görüşe göre ise hukuki hata, fiili hata ayrımı yapılmalıdır. Şöyle ki; fail zorunluluk

¹²³ Veli Özer Özbek, "Türk Ceza Kanununda Hata", *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 3 S 7 Ağustos 2008, s. 83-99, s. 83.

¹²⁴ Özbek/ Kanbur/ Doğan/ Bacaksız/ Tepe, s. 260. Aynı görüşte olan Koca/ Üzülmöz görüşlerinin gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır. "Kanaatimizce gerek hukuka aykırılığın gerekse hukuka uygunluğun tespitinde fiilin objektif bir değerlendirmeye tabi tutulması yeterli değildir. Biz de kast ve taksiri haksızlığın unsurları olarak kabul ettiğimiz için hukuka aykırılığın belirlenmesinde subjektif unsurların da göz önünde tutulması gerektiğine inanıyoruz. Bunun sonucu olarak, hukuka uygunluk sebeplerinin neticenin ifade ettiği haksızlığa göre değil, fiilin haksızlık muhtevasına göre değerlendirilmesine taraftarız(şahsi haksızlık teorisi). Suçun kanuni tanımında belirtildiği hallerde neticenin değersizliği de öneme sahip olmakla birlikte hukuka aykırılık ilk olarak fiilin ifade ettiği haksızlıkla belirlenecektir. Bu nedenle bir olayda hukuka uygunluk sebeplerinin objektif olarak bulunması yeterli olmayıp, failin bu sebeplerin varlığının bilincinde olarak hareket etmesi gerekir. Şayet fail bir hukuka uygunluk sebebinin varlığı bilinciyile hareket etmiyorsa objektif olarak mevcut olan hukuka uygunluk sebebi sadece neticenin ifade ettiği haksızlığı ortadan kaldırır. Buna karşılık hareketin ifade ettiği haksızlık varlığını devam ettirir ve bu nedenle kişi eyleminden dolayı cezalandırılmalıdır. Sonuç olarak hukuka aykırılık değerlendirmesi fiil esas alınarak "ex ante" yapılmalıdır." Koca/ Üzülmöz, s. 214 vd.

¹²⁵ Katoğlu, s. 86.

halinin maddi koşullarının bulunduğu noktada kusursuz bir hataya düşmüşse zorunluluk halinden yararlanmalıdır.¹²⁶ Ancak bu durumda failin yanılma konusunda taksir derecesinde dahi kusurunun olmaması gerekir.¹²⁷ Buna karşılık fail zorunluluk halini düzenleyen hukuk normunu yanlış değerlendirmişse zorunluluk halinden yararlanamayacaktır.¹²⁸

Zorunluluk halini hukuka uygunluk nedeni olarak düzenleyen 765 sayılı TCK döneminde vermiş olduğu bir karardan anlaşılacağı üzere Yargıtay 765 sayılı TCK döneminde zorunluluk halini objektif nitelikte bir zorunluluk hali olarak kabul etmektedir. Şöyle ki ülkelerindeki siyasi rejimin baskılarından kurtulmak için uçak kaçırma eylemi yapan sanıkların ve müdafilerinin sanıkların zorunluluk halinde bulduklarını düşünerek bu eylemi yaptıkları yönündeki savunmasına karşın Yargıtay “Zorunluluk halini içeren bu hükmün yasal ölçülerde ve fakat kişisel düşünce ve değerlendirmelerin ötesinde bir hukuk kavramı olduğu gerek doktrinde ve gerekse uygulamada tartışmaya imkân vermeyecek biçimde açıklık kazanmıştır. Bu nedenle sanıkların ülkelerine yönelik kişisel değerlendirmelerinin zorunluluk hali içinde buldukları biçiminde kabulüne imkân yoktur ve eylemlerinde hukuka uygunluk nedenlerinin varlığından da söz edilemez.”¹²⁹ şeklinde karar vermiştir.

Zorunluluk halinin suçun unsurlarına etkisi başlığı altında da belirttiğimiz üzere zorunluluk halinin 5237 sayılı TCK döneminde kusurluluğu etkileyen bir neden olarak kabul edildiği açık olup bizce de böyle değerlendirilmesi daha isabetlidir. Ancak zorunluluk halinin varlığının objektif nitelikte tespit edilip edilmeyeceği noktasında bir açıklık bulunmamaktadır.

TCK'nın 30/3 maddesi ve fıkrası gereğince “ ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlere ait koşulların gerçekleştiği konusunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi bu hatasından yararlanır”. 5237 sayılı TCK sistematığında ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan sebepler ifadesi hem hukuka uygunluk nedenlerini hem de geniş anlamda kusuru ortadan kaldıran veya etkileyen nedenleri kapsayacak şekilde bir üst başlık olarak kullanılmaktadır. Buna göre zorunluluk halinin maddi koşullarında hata hukuka uygunluk nedenlerinin maddi koşullarında hata ile aynı hükümde düzenlenmiştir.

¹²⁶ Katoğlu, s. 89.

¹²⁷ Demirbaş, s. 257.

¹²⁸ Katoğlu, s. 89.

¹²⁹ Yargıtay 8. Ceza Dairesinin 1983/ 2528 Esas 1984/ 54 Karar sayılı 18.01.1984 Tarihli Kararı, *Yargıtay Kararlar Dergisi*, Cilt 10 S 4 Nisan 1984 s. 654 vd.

Bu bilgiler ışığında hem görüşümüz hem de kanunun düzenlenmesi ışığında zorunluluk halinin varlığı belirlenirken hukuka uygunluk nedenlerinin aksine subjektif bir değerlendirme yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Şöyle ki; zorunluluk halinin maddi koşullarının mevcudiyeti hususunda kaçınılmaz bir hataya düşülmesi halinde ceza sorumluluğu ortadan kalkacaktır. Hatanın kaçınılmaz olup olmadığı taksirle işlenen haksızlıklardaki dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlaline ilişkin kriterlere göre tespit edilmelidir. Hatanın kaçınılabılır olduğu tespit edilen hallerde ise; bu durum failin lehine olarak TCK'nın 61. maddesi kapsamında değerlendirilmelidir.¹³⁰

Bilindiği üzere hukuki hata ise; bir normun varlığında veya yorumlanmasında hatadır.¹³¹ İşte zorunluluk halinin varlığı noktasında hukuki hataya düşülmesi halinde; yani failin bir olayda gerçekleştirdiği fiilin kanun tarafından zorunluluk hali kapsamında düzenlendiğini düşünmesi durumunda failin bu hatası kanunu bilmemek sayılacağından haklı gösterilemez ve dolayısıyla fail zorunluluk halinden yararlanamaz.¹³²

Yine zorunluluk halinin koşulları bulunmasına rağmen failin bunu bilmemesi halinde zorunluluk halinin varlığının subjektif olarak değerlendirilmesi gerekeceğinden fail zorunluluk halinden yararlanamayacaktır. Doktrindeki aksi görüşe göre ise; zorunluluk halinin bulunmasına rağmen failin bunu bilmemesi halinde zorunluluk halinin objektif nitelikte bir sebep olması göz önünde tutularak fail zorunluluk halinden yararlanabilmelidir.¹³³

Doktrinde zorunluluk halini 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun düzenlemesine rağmen hukuka uygunluk nedeni olarak değerlendiren Demirbaş'a göre zorunluluk hali objektif niteliğe sahiptir. Örneğin A aralarında husumet bulunan B'nin evinin camını kırmak için taş atar ve evin camı kırılır. Bu arada tüp gazla çalışan sobayla ısınmakta olan B, gaz sızıntısı sebebiyle bayılmıştır. Cam kırıldığı için eve giren temiz hava nedeniyle B ölmekten kurtulur. Burada zorunluluk halinin şartları gerçekleştiği için fail farkında olmasa da eylem hukuka uygun olduğundan fail mala zarar verme suçundan sorumlu tutulamaz.¹³⁴ Biz bu görüşe katılmayarak zorunluluk halinin objektif nitelikte varlığının yeterli olmayıp failin bu dü-

¹³⁰ Kangal, s. 476.

¹³¹ Özbek, "Türk Ceza Kanununda Hata", s. 83.

¹³² Toroslu, s. 158.

¹³³ Özbek, "Türk Ceza Kanununda Hata", s. 89.

¹³⁴ Demirbaş, s. 254.

şünce ile hareket etmesinin zorunlu olduğunu düşünmekteyiz. Kaldı ki; zorunluluk halinin suçun unsurlarına etkisi başlığında da belirttiğimiz üzere zorunluluk hali suçun kusurluluk unsuruna etki etmekte olup fiil ile fail arasındaki psişik bağı etkilemektedir. Bu durumda ise fiil ile fail arasındaki psişik bağı etki eden bir durum olmadığı için failin kusurluluğu ortadan kalkmamaktadır. Dolayısıyla failin eylemi nedeniyle cezalandırılması gerekmektedir.

C. İştirak ve Müsadere

Yukarıda ayrıntısı ile vurguladığımız üzere zorunluluk hali kusurluluğu etkileyen bir neden olduğundan suçun hukuka aykırılık unsurunu ortadan kaldırmamaktadır. Bağlılık kuralını düzenleyen TCK'nın 40. maddesinde belirtildiği üzere suça iştirakten bahsedebilmek için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterlidir. Yine suçun işlenişine iştirak eden her kişi diğerinin cezalandırılmasını önleyen kişisel nedenler göz önünde bulundurulmaksızın kendi kusurlu fiiline göre cezalandırılır. Dolayısıyla zorunluluk halinde suç işleyen kişinin fiiline iştirak eden kişi kendi kusuru oranında cezalandırılacaktır. Eğer zorunluluk hali bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilirse ortada hukuka aykırı bir fiil bulunmadığından bağlılık kuralı gereğince bu fiile iştirakten söz edilemeyecektir.

Zorunluluk halinde işlenen eylem hukuka uygun olmadığından müsadere de mümkün olacaktır. Örneğin zorunluluk halinde suçun işlenmesinde kullanılan ruhsatlı silah müsadere edilebilecektir.¹³⁵ 765 sayılı kanun dönemindeki sistematik geçerli olsaydı; eylem hukuka uygun kabul edileceğinden silahın müsadere söz konusu olmayacaktı.

D. Zorunluluk Halinin Benzer Kurumlarla Karşılaştırılması

1. Meşru Müdafaa

Meşru savunma ile zorunluluk hali arasındaki en önemli fark, saldırı veya tehlikeden korunma hareketinin yöneldiği kişi bakımındandır. Meşru savunma halinde savunma saldırgana yönelik yapılırken; zorunluluk halinde olayla herhangi bir ilgisi bulunmayan masum üçüncü kişiye yapılır. Meşru savunmada haksız bir saldırı varken; zorunluluk halinde haklı veya haksız olarak nitelendirilme imkânı bulunmayan bir tehlike vardır. Meşru savunmada kusur yeteneği olsun olmasın insandan kaynaklanan

---

¹³⁵ Hakeri, s. 327.

saldırı söz konusudur.¹³⁶ Zorunluluk halinde ise tehlike insan davranışından kaynaklanabileceği gibi bir doğa olayı veya hayvan hareketinden de kaynaklanabilir. Meşru savunmada kural olarak korunan hak ile saldırının hakkı arasında bir orantı aranmazken zorunluluk halinde tehlikedeki hak ile zarar verilen hak arasında bir oran bulunmalıdır.¹³⁷

Meşru savunmada savunma hareketinde bulunmak için mutlaka kusursuz olmak gerekmez; yani kusurlu hareket eden kimse de kendini savunabilir. Buna karşılık zorunluluk halinde, tehlikeye bilerek sebebiyet vermemiş olmak gerekir.¹³⁸

Yukarıda da vurguladığımız üzere zorunluluk hali bir hukuka uygunluk nedeni teşkil etmediği için Borçlar Kanunu gereğince failin tazminat yükümlülüğü bulunmaktayken; meşru savunma halinde failin böyle bir yükümlülüğü yoktur. Yine meşru savunma halinde saldırıya uğrayan kişiye kaçma yükümlülüğü yüklenemezken; zorunluluk halinde bulunan kimse- nin kaçarak kurtulma olanağı varsa bunu kullanma zorunluluğu vardır.¹³⁹

2. Cebir veya Tehdit

Maddi cebir veya şiddet hali bir kimsenin maddi şekilde zorlanmak suretiyle suç işlemeye itilmesi durumu olup, zorunluluk halinden esaslı bir şekilde farklılık arz eder. Maddi cebirde fail cebir uygulayanın bir aleti haline gelir ve failin şahsiyeti yok olur. Dolayısıyla bu durumlarda failin iradesinden söz etmek mümkün değildir.¹⁴⁰

Tehdit veya korkutma halinde; suç işleme faile dikte ettirilmiş olup failin iradesi aşırı derecede zorlanmıştır. Zorunluluk halinde ise; fail iradesine sahip olmakla birlikte kendisini suç işleme kararı vermeye mecbur hissetmektedir. Bu iki kurum arasındaki en önemli fark kendisini failin iradesinde gösterir. Tehdit veya korkutma halinde fail kötülük yaptığını bilmektedir. Oysa zorunluluk hallerinin çoğunda fail iyi hareket ettiği kanaatindedir.¹⁴¹

Aksi yöndeki düşünceye göre ise; cebir veya tehdit hali zorunluluk halinin bir alt durumudur. TCK'nın cebir veya tehdit halini ayrı bir düzenle-

---

¹³⁶ Demirbaş, s. 279.

¹³⁷ Önder, s. 201.

¹³⁸ Demirbaş, s. 279.

¹³⁹ Hakeri, s. 339.

¹⁴⁰ Toroslu, s. 91.

¹⁴¹ Toroslu, s. 91.

me altına alması gereksiz olmuştur. Bu durumun zorunluluk hali kapsamında değerlendirilerek çözülmesi daha sağlıklı olacaktır.¹⁴²

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 223. maddesinden de anlaşılacağı üzere cebir veya tehdit hali de kusurluluğu etkileyen bir haldir.

3. Varsayılan Rıza

Burada hemen şunu belirtelim ki; varsayılan rıza hukuka uygunluk nedeni 5237 sayılı TCK'da düzenlenmemiştir. Ancak doktrinde de belirtildiği üzere; hukuka uygunluk nedenleri bakımından numerus clausus ilkesi geçerli değildir ve yazılı olmaları gerekmez. Bu durumun kanunilik ilkesi ile çelişip çelişmediği akla gelse de bilindiği gibi kanunilik ilkesi suç ve cezalar bakımından geçerlidir. Dolayısıyla suçun unsurlarına etki eden nedenler bakımından uygulanacak şekilde geniş yorumlanamaz.¹⁴³ İşte varsayılan rıza da her ne kadar 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenmese de doktrinde varlığı kabul edilen kanun üstü bir hukuka uygunluk nedenidir.¹⁴⁴

Varsayılan rızada ilgilinin bir rıza açıklaması bulunmamaktadır. Varsayılan rızada fail başkasına ait bir konuya izinsiz bir şekilde müdahale ederek kanunda suç olarak tanımlanmış bir fiili gerçekleştirmektedir. İlgilinin gerçek iradesinin alınamadığı durumlarda ilgiliye sorulabilse idi, failin müdahalesine rıza gösterirdi şeklinde tahmine dayalı bir düşünceye dayanılması halinde "varsayılan rıza" olduğu kabul edilmektedir. Failin bu varsayımı sonradan yanlış bile olsa fiil hukuka uygun kabul edilir.¹⁴⁵ Doktrinde de belirtildiği üzere hal ve şartlar işlenen fiile mağdurun razı olacağını kabule elverişli ise; failin varsayılan rızaya dayanarak hareket ettiği dolayısıyla failinin hukuka uygun bulunduğu sonucuna varılabilir. Örnek verecek olursak; açık bahçe kapısından içeri girerek çeşmeden su içen, misafir gittiği evde masanın üzerinde bulunan kibrit veya çakmakla sigarasını yakan kimse de hırsızlık suçunu işlemiş olmaz.¹⁴⁶

Ancak bazı durumlarda varsayılan rıza ile zorunluluk halinin ayrı ayrı varlığının tartışılması gerekmektedir. Özellikle tıbbi müdahalelerde kişinin rızasının alınmadığı haller bu duruma örnek olarak verilebilir. İşte

---

¹⁴² Kangal, s. 54.

¹⁴³ Mahmutoğlu, s. 44.

¹⁴⁴ Zeynel T. Kangal, "Ceza Hukukunda Varsayılan Rıza", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 2011 Cilt 15, Sayı 4, s. 223-251, s. 223.

¹⁴⁵ Koca, s. 146.

¹⁴⁶ Dönmezer/ Erman, s. 72.

bu nedenle öncelikle varsayılan rıza hukuka uygunluk nedeninin mahiyetini ortaya koymak gerekmektedir.

Doktrinde bir görüşe göre varsayılan rıza; ilgilinin rızası ile zorunluluk hali hukuka uygunluk nedenlerinin arasına sıkışmış, kendine dar bir uygulama alanı bulabilen bir hukuka uygunluk nedenidir. Benzer bir başka görüşe göre “varsayılan rıza” zorunluluk halinin bir alt durumudur. Ancak doktrinde bizim de katıldığımız görüşe göre “varsayılan rıza” ile “zorunluluk hali”nin hukuki mahiyetleri birbirinden farklıdır. Varsayılan rızada ilgilinin somut olayda iradesinin ne yönde olabileceği araştırılır ve bu varsayılan iradesi her zaman onun iradesine uygun düşmek zorunda değildir. Oysa zorunluluk halinde yararlar objektif olarak karşılaştırılmakta ve ağır basan yarara önem verilmekte; yani kişinin tercihine önem verilmemektedir. Bir başka deyişle zorunluluk hali başka bir kişiyle toplumsal dayanışma düşüncesine dayanmaktayken; varsayılan rıza da bir çatışma durumunun ilgilinin varsayılan subjektif iradesine göre çözüme kavuşturulması söz konusudur.¹⁴⁷

Bu bilgiler ışığında konuyu daha iyi açıklayabilmek için örnek verecek olursak; örneğin geçirdiği trafik kazası sonucu bilinci kapalı olarak hastaneye getirilen ve ameliyata alınarak kan verilmesi gereken aksi takdirde ölecek olan bir yehova şahidinin durumunu düşünelim. Bilindiği üzere yehova şahitleri inançları gereği vücutlarına ölüm tehlikesi olsa dahi kan almazlar.¹⁴⁸ Böyle bir durumda bu kişiye tıbbi müdahale yapıp hayatının kurtarıldığını düşünürsek; “varsayılan rıza” da önemli olan ilgilinin subjektif tercihi olduğu için fail eğer ilgilinin bu durumunu biliyorsa varsayılan rıza hukuka uygunluk nedeninden kesinlikle yararlanamayacaktır. Oysa bu olayda diğer koşulların bulunması halinde fail zorunluluk halinden istifade edebilecektir. Çünkü zorunluluk halinde yararlar karşılaştırması subjektif olarak değil objektif olarak yapılır. Ancak tabii ki bu durumda tehlikede bulunan kişinin (olayımızda yehova şahidinin) yaşam hakkı ile ihlal edilecek olan inanç özgürlüğü arasında bir yararlar karşılaştırması da yapılmalıdır.

Varsayılan rıza ile zorunluluk hali arasındaki bir diğer fark ise; bizim de kabul ettiğimiz görüşe göre varsayılan rıza kanunda düzenlenmeyen bir

¹⁴⁷ Görüşler için bkz. Kangal, agm.

¹⁴⁸ Bir yehova şahidi vücuduna kan almamak için yüzünde oluşan uru aldırılmayarak ölüme razı olmuş hatta bu nedenle kör olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=314223> (08.12.2011)

hukuka uygunluk nedeniyle; zorunluluk hali kusurluluğu etkileyen bir sebeptir.

SONUÇ

Zorunluluk hali hem mukayeseli hukuk hem Türk hukuku bakımından varlığı kabul edilen ceza hukukuna ilişkin bir kurumdur. Ancak bu kurumun hukuki esası ve niteliği konusunda ileri sürülen birbirinden farklı birçok görüş bulunmaktadır. Özellikle kişinin zorunluluk halinde ceza kanununda öngörülen suç tiplerine uyan bir eylemi gerçekleştirmesi durumunda zorunluluk halinin var olmasının söz konusu suçun unsurlarına ne şekilde etki edeceği doktrinde tartışılmaktadır. Bir başka deyişle zorunluluk halinde suç işleyen kişinin cezalandırılmaması gerektiği genel kabul gören bir düşünce olmakla birlikte; bu gerekliliğin sebepleri farklı şekillerde izah edilebilmektedir.

Kanunda suç olarak tanımlanan bir fiilin işlenmesine rağmen failin cezalandırılmamasını gerektiren durumlardan en bilinenleri sayacak olursak; “hukuka uygunluk nedeninin varlığı”, “failin kusurunun olmaması” ve “şahsi cezasızlık sebebi bulunması”dır. Şahsi cezasızlık sebebi; kanunda suç olarak tanımlanan bir fiilin işlenmesine rağmen bazı şartların gerçekleşmesi halinde çeşitli mülahazalarla faile ceza verilmemesini öngören düzenlemelere verilen isimdir.¹⁴⁹ Bildiğimiz kadarıyla zorunluluk halinde faile ceza verilmemesini şahsi cezasızlık sebebi olarak değerlendiren bir görüş bulunmamaktadır. Zorunluluk halinde suç olarak düzenlenen bir eylemi gerçekleştiren faile ceza verilmemesi genel olarak “hukuka uygunluk nedeninin varlığı” veya “failin kusurunun olmaması” sebebine dayandırılmaktadır.

İşte bu çalışmamızda zorunluluk halinin hukuki esasını ve niteliğini inceleyerek bu kurumun suçun unsurlarına etkisine dair fikirleri nedenleri ile birlikte ortaya koymaya çalıştık. Yine 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu sistematikliğini de göz önünde tutarak mevcut mevzuatımız doğrultusunda söz konusu fikirlerin bir değerlendirmesini yaptıktan sonra kendi kanaatimizi açıkladık. Bu kanaati belirlerken tercihimizin sonuçlarını da göz önünde tuttuk.

Çalışmamız sonucunda edindiğimiz kanaate göre zorunluluk hali kusurluluğu etkileyen bir sebeptir. Bunun birden fazla nedeni bulunmaktadır. Öncelikle zorunluluk hali fiilin hukuka aykırılık vasfına etki etmeyip fiili

---

¹⁴⁹ Özgenç, Genel Hükümler, s. 504.

gerçekleştiren fail ile fiil arasındaki bağa tesir etmekte ve failin kınanabilirliğini azaltmaktadır. Oysa fiil haksızlık içeriğini korumakta ve dolayısıyla hukuka aykırı olmaya devam etmektedir. Yine Türk Borçlar Kanunu'nun 52. maddesinde tazminat yükümlülüğü öngörülmesi de bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Şöyle ki; yukarıda da vurguladığımız üzere hukuk düzeni bütünlük teşkil ettiğinden bir hukuk dalında hukuka uygun olan bir eylem başka bir hukuk dalında hukuka aykırı kabul edilemez. Her ne kadar Borçlar Kanunu'ndaki düzenlemenin klasik anlamda tazminat yükümlülüğü içermediği dolayısıyla bu düzenlemeden eylemin hukuka aykırı kabul edildiği sonucu çıkarılamayacağı savunulmuşsa da biz bu görüşe katılmamaktayız. Çünkü mahiyetinin farklı olması zorunluluk halinde işlenen fiile bir yaptırım öngörülmesi gerçeğini değiştirmemektedir. Bir hukuk dalında hukuka uygun olduğu kabul edilen bir eyleme yaptırım uygulanması açıklanması zor bir durumdur. Dolayısıyla hukuksal bütünlük ilkesi gereğince zorunluluk halinde ceza hukukunda suç olarak öngörülen bir fiilin işlenmesi durumunda bu eylemin hukuka aykırılık vasfını koruyacağını ancak failin fiilden dolayı kınanabilirliğinin yani kusurluluğunun azalacağını düşünmekteyiz.

258 Netice olarak; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun zorunluluk halini kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak düzenlemesini genel olarak doğru bulmakla birlikte kanunlarda bir kısım değişiklikler yapılması gerektiğini düşünmekteyiz. Özellikle Yargıtay'ın TCK 27. maddede düzenlenen ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerde sınırın aşılması halinin zorunluluk halinde uygulanamayacağına dair kararı da göz önünde tutularak zorunluluk halinin kusurluluğu ortadan kaldıran neden olarak değil kusurluluğu azaltan bir neden olarak düzenlenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bu sayede olayın özelliklerine göre hakkaniyete uygun bir değerlendirme yaparak failin olayda kusuru bulunmaması halinde faile ceza verilmeyecek; kusuru az olsa dahi bulunuyorsa cezada indirim yapılacaktır. Böyle yapıldığı takdirde kanun yapma tekniğine aykırı olarak 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 92, 147 ve 303. maddelerinde düzenlenen özel zorunluluk hallerinin bulunmasına gerek kalmayacaktır. Dolayısıyla zorunluluk halinin hem 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda hem de 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda kusurluluğu etkileyen bir neden olarak öngördüğümüz şekilde düzenlenmesinin daha doğru olacağını düşünmekteyiz.

***

KAYNAKÇA

ARTUK, Mehmet Emin/ GÖKÇEN, Ahmet/ YENİDÜNYA, A. Caner; *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 4. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2009.

CENTEL, Nur/ ZAFER, Hamide/ÇAKMUT, Özlem; *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 3. Bası, Beta Basımevi, İstanbul Ekim 2005.

DEMİRBAŞ, Timur Demirbaş; *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 6. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara 2009.

DÖNMEZER, Sulhi/ ERMAN, Sahir; *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, Cilt 2, 11. Bası, Beta Yayınları, İstanbul Ocak 1997.

EREM, Faruk; *Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, Genel Hükümler*, Cilt 2, 12. Bası, Seçkin Kitabevi, Ankara 1985.

HAKERİ, Hakan; *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 12. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara 2011.

İNCİ, Z. Özen; “5237 sayılı Türk Ceza Kanununa Göre Ceza Sorumluluğunu Kaldıran Nedenlerde Sınırın Aşılması”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Yıl 4 Sayı 37, s. 111-133.

KANGAL, Zeynel T. ; “Ceza Hukukunda Varsayılan Rıza”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 2011 Cilt 15, Sayı 4, s. 223-251.

KANGAL, Zeynel T. ; *Ceza Hukukunda Zorunluluk Durumu*, Seçkin Yayınları, Ankara 2010

KATOĞLU, Turgul; *Ceza Hukukunda Hukuka Aykırılık*, Seçkin Yayınları, Ankara 2003.

KOCA, Mahmut Koca/ ÜZÜLMEZ, İlhan Üzülmmez; *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 4. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara 2011.

KOCA, Mahmut Koca; “YTCK’da Hukuka Uygunluk Sebepleri”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 1 Sayı 1, s. 115-148.

MAHMUTOĞLU, Fatih S. ; “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Hukuka Uygunluk Nedenleri”, *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, Yıl 2 Sayı 5 Nisan 2005, s. 43-60.

MERAN, Necati; “Yeni Türk Ceza Kanunu ve Türk Medeni Kanunu’nda Meşru Savunma ve Zorunluluk Hali”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Şubat 2007, Yıl 2 Sayı 6, s. 115-129.

ÖNDER, Ayhan; *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Cilt II-III, Beta Yayınları, İstanbul 1992.

ÖZBEK, Veli Özer Özbek; “Türk Ceza Kanununda Hata”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 3 Sayı 7 Ağustos 2008, s. 83-99.

ÖZBEK, Veli Özer Özbek/ KANBUR, M. Nihat/ DOĞAN, Koray/ BACAKSIZ, Pınar/TEPE, İlker; *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 2. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara 2011.

ÖZBEK, Veli/ DOĞAN, Koray; “Zorunluluk Halinin Hukuki Niteliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2007 s. 195-222.

ÖZGENÇ, İzzet Özgenç; *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi*, Genel Hükümler, 2. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005.

ÖZGENÇ, İzzet; *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 4. Bası, Seçkin kitabevi, Ankara 2009.

SOYASLAN, Doğan; *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Yetkin Yayınları, 3. Bası, Ankara 2005.

260

TANER, Tahir; *Ceza Hukuku Umumi Kısım*, 3. Bası, İstanbul 1953.

TOROSLU, Nevzat; *Ceza Hukukunda Zaruret Hali*, Sevinç Matbaası, Ankara 1968.

ÜNVER, Yener; “YTCK’da Kusurluluk”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 1 Sayı 1 Ekim 2006, s. 41-78.

Yargıtay Kararlar Dergisi, Cilt 10 Sayı 4 Nisan 1984.

YAŞAR, Osman; *İçtihatlı Türk Ceza Yasası*, y.y. Ankara 2001.

İnternet Kaynakları

www.habervitrini.com/haber.asp?id=314223 (08.12.2011) (Çevrimiçi)